

อธิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เอกสารประกอบการศึกษา
พระอธิธรรมทางไปรษณีย์

ชุดที่ ๕ ตอนที่ ๑

และ

ชุดที่ ๕ ตอนที่ ๒

เรื่อง

รูปปรมัตถ์

และ

นิพพานปรมัตถ์

*****

ได้รับอุปถัมภ์จากมูลนิธิเผยแผ่พระลัทธิธรรม

และผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาค

พิมพ์ที่ : บริษัท รามซูเปอร์ปริน จำกัด โทร ๐-๒๓๑๘-๖๐๘๐-๑

บทเรียนพระอภิธรรมทางไปรษณีย์

ชุดที่ ๕ ตอนที่ ๑

รูปปรหมัตถ์

การศึกษาพระอภิธรรมชุดที่ ๕ ตอนที่ ๑ นี้ จะศึกษาเรื่องรูปปรหมัตถ์ ปรหมัตถธรรมมี ๔ คือ จิต ปรหมัตถ์ เจตสิกปรหมัตถ์ รูปปรหมัตถ์ และนิพพานปรหมัตถ์ นักศึกษาได้ศึกษาจิตปรหมัตถ์และเจตสิกปรหมัตถ์ผ่านไป แล้ว เรื่องรูปปรหมัตถ์นี้จะต่างจากจิตปรหมัตถ์และเจตสิกปรหมัตถ์ เพราะจิตและเจตสิกนั้นเป็นนามธรรม เป็นธรรมที่รู้ อารมณั ส่วนรูปปรหมัตถ์เป็นธรรมที่ไม่รู้อารมณั

รูปปรหมัตถ์มี ๒๘ อย่าง โดยจำแนกเป็นรูปภายในและรูปภายนอก รูปที่ต้องอาศัย และรูปที่ไม่ต้อง อาศัยเป็นต้น ในรูปปรหมัตถ์นี้ได้แสดงไว้ ๕ นัย คือ ๑. สมุทเทศนัย ๒. รูปวิภาคนัย ๓. รูปสมุฏฐานนัย ๔. รูป กลาปนัย ๕. รูปปวัตติกมณัย

การศึกษาพระอภิธรรมเป็นการเจริญกุศลและอบรมปัญญาไปในตัว และยังสามารถช่วยรักษา พระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมหายไปจากโลกอีกด้วย บุคคลใดได้รักษาพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมหายไปจากโลก บุคคลนั้นย่อมได้ประโยชน์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือเห็น แจ้งพระนิพพาน

บุคคลใดได้ศึกษารูปปรหมัตถ์โดยนัยทั้ง ๕ นี้แล้ว พึงพิจารณาเห็นจิตที่รู้รูปปรหมัตถ์นั้นว่า เป็นเพียง รูป ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่หญิง ไม่ใช่ชาย ไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใคร ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตน ไม่ใช่ของตน ดังนี้ การรู้จักนามรู้จักรูปตามความเป็นจริงอย่างนี้เป็นการเริ่มต้นเจริญวิปัสสนาอย่างถูกต้อง บุคคลผู้สามารถเริ่มต้นเจริญวิปัสสนาอย่างถูกต้องตามหลักปรัยัตถ์อย่างนี้จึงจะเห็นแจ้งพระนิพพานบรรลู่เป็นพระ อรหันต์ในภายหลังได้ ฉะนั้นนักศึกษาควรศึกษาเรื่องรูปนี้อย่างเข้าใจเพื่อจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง

คำว่า รูป มีความหมาย ๒ นัย นัยที่ ๑ กล่าวไว้ว่า รูป หมายถึง ธรรมชาติที่แตกดับหรือ เสื่อมสลายไป ประการหนึ่ง นัยที่ ๒ รูป หมายถึง ธรรมชาติที่แตกสลายไปด้วยอำนาจของความร้อนและความเย็น ซึ่งทั้งสองนัยนี้สรุปได้ว่า รูป มีธรรมชาติที่ต้องแตกดับ เสื่อมสลายไป นั่นเอง

ลักษณะเฉพาะของรูป (ลักษณะที่จตุกของรูป) มี ๔ ประการ คือ

๑. รูป เป็นธรรมชาติที่ มีการแปรปรวนแตกดับ
๒. รูป " แยกออกจากจิต (นาม) ได้
๓. รูป " เป็นอภัยกตธรรม คือ ไม่ใช่ธรรมชาติที่เป็นกุศลหรืออกุศล
๔. รูป " มีวิญญาณ(จิต)เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

รูปปรมาณูนี้มีการสงเคราะห์ไว้ ๕ นัย คือ

๑. รูปสมุทเทสนัย   แสดงรูปโดยย่อเป็น ๑๑ หมวด   (อ่านว่า รูป-สะ-หฺมุด-เท-สะ-นัย)
๒. รูปวิภาคนัย   แสดงการจำแนกโดยมาติกา มีเอกมาติกา เป็นต้น (อ่านว่า รูป-วิ-ภา-คะ-นัย)
๓. รูปสมุฏฐานนัย   แสดงเหตุเกิดแห่งรูป มีกรรม เป็นต้น   (อ่านว่า รูป-สะ-หฺมุด-ถาน-นัย)
๔. รูปกลาปนัย   แสดงหมวดหมู่แห่งรูปที่เกิดแต่กรรม เป็นต้น   (อ่านว่า รูป-กะ-หลา-บ-นัย)
๕. รูปปวัตติกมนัย   แสดงโดยการเกิดตามลำดับแห่งรูป   (อ่านว่า รูป-ปะ-วัต-ติ-กะ-มะ-นัย)

การศึกษาในชุดที่ ๕ ตอนที่ ๑ นี้ จะศึกษาเฉพาะรูปปรมาณูโดยนัยที่ ๑ และ ๒

นัยที่ ๑

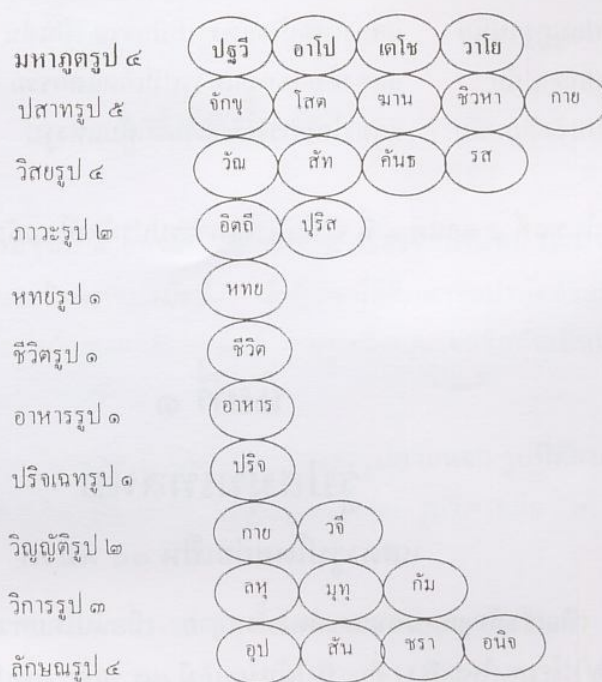
รูปสมุทเทสนัย

แสดงรูปโดยย่อเป็น ๑๑ หมวด

รูปขันธ์ คือ ร่างกายของคนและสัตว์ทั้งหลาย เมื่อนับโดยความเป็นรูปธรรมแล้วมี ๒๘ รูปด้วยกัน เมื่อจัดเป็นประเภทแล้ว ประเภทใหญ่มี ๒ คือ นิปผันนรูป มี ๑๘ และ อนิปผันนรูป มี ๑๐ เมื่อนับเป็นประเภทเล็กได้ ๑๑ ประเภท ที่เรียกว่ารูปสมุทเทสนัย มีรายละเอียดดังนี้ คือ

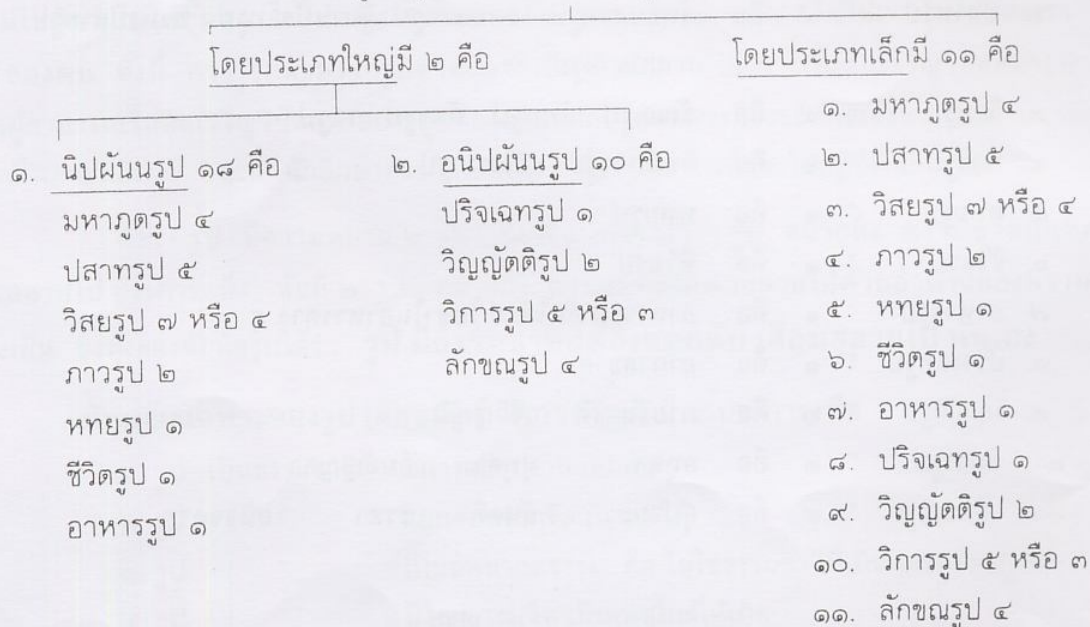
๑. มหาภูตรูป มี ๔ คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย
๒. ปสาทรูป " ๕ คือ จักขุปสาทรูป โสตปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป
กายปสาทรูป
๓. วิสยรูป " ๔ คือ วัณณรูป สัททรูป คันธรูป รสรูป
๔. ภาวรูป " ๒ คือ อิตถิภาวรูป ปุริสภาวรูป
๕. หทยรูป " ๑ คือ หทยรูป
๖. ชีวีตรูป " ๑ คือ ชีวีตรูป
๗. อาหารรูป " ๑ คือ อาหารรูป อันได้แก่ โอชาในอาหารต่าง ๆ
๘. ปริจเฉทรูป " ๑ คือ อากาศธาตุ
๙. วิญญูติรูป " ๒ คือ กายวิญญูติ วจีวิญญูติ
๑๐. วิการรูป " ๓ คือ ลหุตา มุทุตา กัมมัญญูตา
๑๑. ลักขณรูป " ๔ คือ อูปจยะ สันตติ ชรตา อนิจจตา

รูป ๒๘

หมวดที่ ๑

๑. รูปสมุทเทสนัย การแสดงรูปโดยสังเขป

รูปประเภทที่หนึ่ง : มหาภูตรูป ๔

มหาภูตรูป ๔ คือ ปรฐวี อาโป เตโช และวาโย ซึ่งเป็นรูปใหญ่ที่ปรากฏชัด ส่วนรูปที่เหลืออีก ๒๔ ต้องอาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เกิดขึ้น เรียกว่าอุปาทายรูป ๒๔ รูปทั้ง ๒๘ มีอยู่ในร่างกายของคนสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต มหาภูตรูป ๔ ได้ชื่อว่าเป็น ดันธาตุ ซึ่งเป็นประธานของรูปทั้งหลาย รูปอื่น ๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยแม่ธาตุทั้ง ๔ นี้ เหมือนแผ่นดินเป็นที่อาศัยของสิ่งทั้งปวง ดังนั้น ธาตุทั้ง ๔ นี้จะอยู่รวมกันเสมอไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ แม้อันธาตุทั้ง ๔ เองก็ต้องอาศัยซึ่งกันและกันด้วย เช่น ธาตุดินจะมีอยู่ได้ก็ต้องอาศัยธาตุอีก ๓ ธาตุ คือ ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม มหาภูตรูป ๔ มีรายละเอียดดังนี้

๑. ปรฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน จัดเป็นธาตุที่เป็นประธานของธาตุ ๓ ที่เหลือ ธาตุดินมีธรรมชาติที่มีลักษณะ แข็ง หรือ อ่อน รูปใดถ้ามีธาตุดินมากก็จะแข็งมาก เช่น เหล็ก หิน รูปใดมีธาตุดินอยู่น้อยก็จะอ่อน เช่น ยาง ฟองน้ำ เป็นต้น ภายในร่างกายของคนและสัตว์ส่วนใดที่แข็งก็จัดเป็นธาตุดิน ธาตุดินในร่างกายของคนเราก็มี ๒๐ อย่าง คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้อยู่ ไข่น้อย ไข่น้ำใหญ่ อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง หรือจะพิจารณาสิ่งมีลักษณะแข็ง เป็นของหยาบ ทั้งภายในและภายนอกร่างกาย เหล่านี้เป็นธาตุดินทั้งสิ้น ธาตุทั้งหลายถ้าเรามีกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น ก็จะทำให้ยึดมั่นถือมั่น ฉะนั้นเพื่อการไถ่ถอนจากความเป็นตัวตน ก็ควรพิจารณาว่านั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั้น นั่นไม่ใช่ตนของเรา เพราะเหล่านั้นเป็นเพียงปรฐวีธาตุ ไม่ใช่สัตว์บุคคล จะทำให้คลายความยึด ความกำหนัดในร่างกายนี้ ตลอดจนร่างกายอื่น หรือยึดมั่นในทรัพย์สมบัติใด ๆ แม้นธาตุอื่นก็พิจารณาได้ในทำนองเดียวกัน

ธาตุดินมี ๔ อย่าง

๑. ดินแท้ (ปรหมัตถปรฐวี หรือ ลักขณปรฐวี) หมายถึงสิ่งที่มีลักษณะ แข็ง หรือ อ่อน ของวัตถุต่าง ๆ ที่เราสามารถสัมผัสถูกต้องได้ด้วยกาย เช่น เหล็ก หรือ ยาง เป็นต้น
๒. ดินสมมุติ (สมมุติปรฐวี หรือ ปกติปรฐวี) หมายถึง ดินที่เรียกกันทั่วไป เช่น แผ่นดิน พื้นดิน ดินเหนียว ดินที่ใช้ในการทำไร่ไถนา เป็นต้น
๓. ดินที่มีอยู่ในร่างกาย (ตามนัยแห่งพระสูตร) เรียกว่า สัมภารปรฐวี หมายถึง ส่วนที่แข็งที่มีอยู่ภายในร่างกายของคนและสัตว์ทั้งหลาย เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน เป็นต้น
๔. ดินที่ใช้เพ่งทำให้เกิดสมาธิ (กลินปรฐวี) หมายถึง ดินที่นำมาทำเป็นแผ่นวงกลมเท่าฝ่าบาตร เพื่อนำมาเพ่งให้เกิดสมาธิใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญสมถกรรมฐาน

๒. อาโปธาตุ

คือ ธาตุน้ำ เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะเอิบอาบ หรือมีความไหลได้ ธาตุน้ำนี้เป็นธาตุที่ช่วยเพิ่มพูนธาตุอื่น ๆ ได้ เช่น ผงแป้งทำขนมเมื่อผสมน้ำลงไปก็ทำให้แป้งขนมนั้นเพิ่มพูนขึ้นได้ อาโปธาตุยังเป็นธาตุที่ทำให้ธาตุอื่นเกาะกุมกันไว้ด้วย เช่น แป้งขนมนี้จัดเป็นปรฐวีธาตุถ้าถูกลมพัดจะทำให้ฟุ้งกระจายได้ แต่เมื่อมีน้ำผสมไว้ก็ช่วยเกาะกุมแป้งขนมให้เป็นก้อนเดียวกันไว้ ความยึดเกาะกุมนี้เป็นลักษณะของอาโปธาตุ หรือ

เส้นผมนั้นเมื่อจัดเป็นธาตุ คือ ธาตุดิน แต่ก็มิอาจไปธาตุที่ช่วยเกาะกุมให้เส้นผมเป็นเส้นอยู่ได้ ในร่างกายของเรามี
 อาโปธาตุมากมาย เช่น ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันชั้น , น้ำตา เปลวมัน น้ำมูก ไชข้อ น้ำมูตร ถ้า
 รู้จักโดยความเป็นลักษณะของอาโปธาตุ สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงอาโปธาตุ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์บุคคล ก็จะทำ
 ให้คลายความยึดมั่นถือมั่นในร่างกายนี้ ตลอดจนร่างกายอื่นหรือทรัพย์สมบัติใด ๆ

ธาตุน้ำมี ๔ อย่าง

๑. น้ำแท้ (ปรมัตถอาโป หรือ ลักษณะอาโป) หมายถึง ลักษณะที่ไหลเอิบอาบ หรือ เกาะกุม วัตถุ
 ต่าง ๆ ลักษณะของน้ำจะรู้ได้ด้วยทางใจเท่านั้น ไม่ใช่รู้ได้โดยการเห็นด้วยตา หรือ สัมผัส
 ด้วยกาย
๒. น้ำสมมุติ (สมมุติอาโป หรือ ปกติอาโป) หมายถึง น้ำที่เรียกกันทั่วไป เช่น น้ำที่ดื่ม น้ำในแม่น้ำ
 ลำคลอง น้ำในทะเล น้ำในมหาสมุทร เป็นต้น
๓. น้ำที่มีอยู่ในร่างกาย (ตามนัยแห่งพระสูตร เรียกว่า สัมภารอาโป) หมายถึง ส่วนที่เป็นของเหลวที่
 อยู่ในร่างกายของคนและสัตว์ทั้งหลาย เช่น ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันชั้น เป็นต้น
 รวมทั้งของเหลวที่อยู่ภายนอกด้วย เช่น น้ำจากรากต้นไม้ น้ำจากใบไม้ น้ำจากดอกไม้
 น้ำจากผลไม้ เป็นต้น
๔. น้ำที่ใช้เพ่งทำให้เกิดสมาธิ (กสิณอาโป) หมายถึง น้ำที่นำมาใสในขัน อ่าง หรือ น้ำในบ่อ ใช้เพ่ง
 ดูเพื่อให้เกิดสมาธิ ซึ่งใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญสมถกรรมฐาน

๓. เตโชธาตุ

คือ ธาตุไฟ เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะร้อน ธาตุไฟนี้ยังทำให้สิ่งทั้งหลายย่อย
 สลายได้ ทำให้ธาตุที่ประกอบรวมกันกับตนนั้นมีความอ่อน เช่น คนตายร่างกายจะแข็งเปรี๊ยะเหมือนท่อนไม้ ไม้มี
 ความอ่อนละมุนเหมือนคนที่มีชีวิตอยู่ ก็เพราะไม่มีเตโชธาตุที่เกิดจากกรรมมาหล่อเลี้ยง ร่างกายที่อบอุ่นอยู่นี้ก็
 เพราะเตโชธาตุ บางครั้งเวลาจิตใจมีความกระวนกระวายหรือเวลาร่างกายเจ็บป่วยลมหายใจก็มีความร้อนเช่นกัน
 ถ้าพิจารณาถึงความร้อนหรือเย็น(ความเย็นก็คือความร้อนน้อยนั่นเอง) ว่านั่นเป็นเพียงธาตุไฟ ไม่ใช่สัตว์
 ไม่ใช่บุคคล ก็จะทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่นในร่างกายนี้ ตลอดจนร่างกายอื่นหรือทรัพย์สมบัติใด ๆ
 เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเพียงธาตุ

ธาตุไฟ มี ๔ อย่าง

๑. ไฟแท้ (ปรมัตถเตโช หรือ ลักษณะเตโช) หมายถึง ลักษณะที่ร้อน หรือ เย็น ที่มากระทบทาง
 กาย สิ่งต่าง ๆ จะสุกอม ละเอียด นุ่มนวลได้ก็เพราะเตโชธาตุ เช่น ผลไม้ อาหารที่
 เรารับประทาน เป็นต้น
๒. ไฟสมมุติ (สมมุติเตโช หรือ ปกติเตโช) หมายถึง ลักษณะของไฟที่เรียกกันทั่วไป เช่น ไฟฟ้า
 ไฟถ่าน ไฟฟืน หรือไฟจากแก๊สหุงต้ม เป็นต้น
๓. ไฟที่มีอยู่ในร่างกาย (ตามนัยแห่งพระสูตร เรียกว่า สัมภารเตโช) หมายถึง ไฟที่มีอยู่ในตัว
 คนและสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ คือ ทำให้อวัยวะอบอุ่น ทำให้อวัยวะแก่

ชรา ทำให้เป็นไข รวมทั้งไฟธาตุที่ย่อยอาหารด้วย ส่วนไฟที่อยู่ภายนอกตัวเราก็มี เช่น ไฟที่เราเห็นโดยทั่ว ๆ ไป

๔. ไฟที่ใช้ฟุ้งทำให้เกิดสมาธิ (กสิณเตโช) หมายถึง ไฟที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ฟุ้ง ทำให้เกิดสมาธิหรือใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญสมถกรรมฐาน

๔. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม ลักษณะของธาตุลม คือ มีความเคร่งตึง หรือ มีความพองไว้

ร่างกายของคนและสัตว์ก็มีความตึงเช่น ตึงที่ต้นคอ ตึงที่อวัยวะต่าง ๆ การที่เรา นั่งอยู่ได้ก็เพราะวาโยธาตุในร่างกายพองร่างกายนี้ไว้ ถ้าเอาซากศพมานั่งไม่สามารถนั่งได้ต้องล้มไปเพราะซากศพไม่มีวาโยธาตุที่เกิดจากกรรม (และไม่มีรูปที่เกิดจากกรรมทั้งหมด) คอยทำหน้าที่พองไว้ ธาตุลมทำให้สิ่งต่าง ๆ เคลื่อนไหว ตลอดจนทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวเดินได้พูดได้ก็เพราะธาตุลมที่อยู่ในร่างกายนี้ ธาตุลมนี้ยังทำให้เกิดการแสดงท่าทางต่าง ๆ ได้ เช่น การเดิน ยืน นั่ง นอน พูด ร้องเพลง หัวเราะ ร้องไห้ เหล่านี้เป็นการแสดงท่าทางต่าง ๆ อันเกิดจากวาโยธาตุที่อยู่ในกายเรา ถ้าพิจารณาสิ่งต่าง ๆ โดยสภาวะจริง ๆ ของวาโยธาตุได้ ว่านั่นเป็นเพียงธาตุลม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็จะทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่นในร่างกายนี้ ตลอดจนร่างกายอื่นหรือทรัพย์สมบัติใด ๆ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงธาตุ ซึ่งต้องมีการผันแปรเปลี่ยนแปลงไม่สามารถตั้งอยู่ได้

วาโยธาตุ มี ๔ อย่าง

๑. ลมแท้ (ปรมัตถวาโย หรือ ลักขณวาโย) หมายถึง ลักษณะที่ ไหว หรือ เกร็งตึง เช่น การไหวของใบไม้ ความไหวของใบไม้นั้นคือวาโย ซึ่งต้องสังเกตและพิจารณาให้รู้จัก การไหวร่างกาย การกระพริบตา ความตึงของลมในยางรถยนต์ หรือลมในท้องที่จะทำให้ท้องตึงจุกเสียด ความตึงของสิ่งต่าง ๆ หรือของร่างกายนั้นก็เพราะวาโยธาตุ

๒. ลมสมมุติ (สมมุติวาโย หรือ ปกติวาโย) หมายถึง ลมที่เรียกกันทั่ว ๆ ไป เช่น ลมบก ลมทะเล ลมพายุ ลมที่พัดไปตามปกติ

๓. ลมที่มีอยู่ในร่างกาย (ตามนัยแห่งพระสูตร เรียกว่า สัมภารวาโย) หมายถึง ลมต่าง ๆ ที่พัดอยู่ในร่างกาย คือ ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน เช่น การหายใจ ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ เช่น การหายใจ ลมที่อยู่ในช่องท้องทำให้ปวดเสียดท้อง ลมที่พัดอยู่ทั่วร่างกายทำให้ไหวกายไปมาได้ และลมหายใจเข้า-ออก นอกจากนี้ยังหมายถึงลมภายนอกทั่ว ๆ ไป คือ ลมพัดอยู่ตามทิศต่าง ๆ ด้วย

๔. ลมที่ใช้ฟุ้งทำให้เกิดสมาธิ (กสิณวาโย หรือ อารัมมณวาโย) หมายถึง ลมที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเพ่งกสิณเพื่อให้เกิดสมาธิหรือเกิดฌานโดยการ กำหนดเพ่งเอาธาตุลมที่ทำให้เกิดการไหวของใบไม้ ยอดหญ้า เป็นต้น

หมายเหตุ ในธาตุทั้ง ๔ นี้ จะต้องอาศัยกันและกันเกิดขึ้น จะมีธาตุใดธาตุหนึ่งเพียงอย่างเดียวไม่ได้ การจะจัดว่าสิ่งใดเป็นธาตุอะไรก็ให้พิจารณาว่าสิ่งนั้นมีธาตุใดมาก

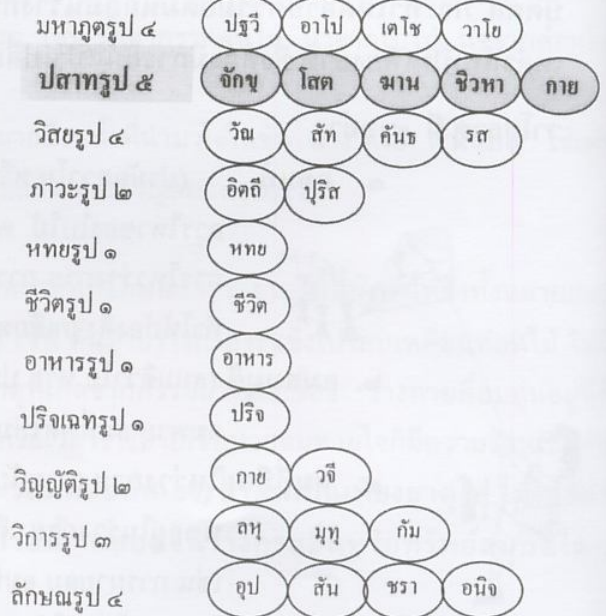
สรูป	ปฐวีธาตุ	เป็นธาตุที่รองรับธาตุอื่นทั้งหลาย เป็นที่ตั้งเป็นที่อาศัยของรูปที่เกิดร่วมกับตน เหมือนแผ่นดินย่อมเป็นที่อาศัยของต้นไม้และภูเขา เป็นที่ตั้งของบ้านเรือน
	อาโปธาตุ	เป็นธาตุที่เอิบอาบ คือ ซึมซาบอยู่ในรูปที่เกิดร่วมกันกับตน เป็นธาตุที่ทำให้เพิ่มพูน
	เตโชธาตุ	เป็นธาตุที่ทำให้ร้อน คือทำให้ธาตุ ๓ ที่เหลือนั้นอบอุ่น
	วาโยธาตุ	เป็นธาตุที่ทำให้เคลื่อนไหว คือทำให้รูปร่างกายนี้และสิ่งอื่นเคลื่อนที่

ธาตุทั้งหลายมีลักษณะของตน ๆ โดยเฉพาะ ไม่มีสิ่งใดที่เป็นตัวตนเราเขา ฉะนั้นจึงควรพิจารณา ลักษณะที่แท้จริงโดยความเป็นธาตุไว้ เพื่อจะได้ไม่ทุกข์กังวลกับการเสื่อมสิ้นสลายไป ทั้งยังเป็นการเจริญ วิปัสสนาที่ถูกต้องอีกด้วย

รูปประเภทที่สอง : ปสาทรูป ๕

ปสาทรูป คือ รูปที่มีความใส ความใสของ ปสาทรูปนี้ไม่สามารถมองเห็นด้วยตา แต่ความใสนี้สามารถ รับกระทบอารมณ์ได้ เช่น ความใสของจักขุปสาทรูปทำให้ สามารถรับกระทบรูป(หรือรูปารมณ)ได้ คำว่า ปสาท (อ่าน ว่า ปะ-สา-ทะ) แปลว่า ความใส

ปสาทรูปมี ๕ รูป คือ จักขุปสาทรูป โสตปสาท รูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป

๑. จักขุปสาทรูป

คือ ปสาทตา เป็นรูปที่มีความใสตั้งอยู่กลางตาดำ มีขนาดเท่าหัวเหา ความใสนี้จะซึมซาบอยู่ใน เยื่อตาบางๆ ทั้งเจ็ดชั้น สามารถรับภาพ(หรือรูปารมณ)ได้

โดยปกติที่เรา รู้จักตา เราก็จะรู้จักลูกตาทั้งลูกว่านั่นคือตา แต่การรู้จักตาหรือจักขุปสาทรูปในทางพระ อภิธรรมมิได้มุ่งหมายให้รู้จักลูกตาทั้งลูก เพราะจักขุปสาทรูปนั้นไม่ใช่ลูกตาทั้งลูก แต่จักขุปสาทรูปจะมีสภาพความ ใสที่ซึมซาบอยู่ในเยื่อตา ๗ ชั้นที่อยู่ตรงกลางตาดำ ความใสนี้จะทำหน้าที่รับกระทบภาพที่อยู่ตรงหน้า

จักขุปสาทรูปเป็นรูปที่เกิดจากกรรม ฉะนั้นการได้รับกระทบรูปที่ขอบใจบ้าง ไม่ขอบใจบ้างก็เนื่องมาจากกรรมดีและกรรมไม่ดีที่ได้กระทำแล้วในอดีต วิกาภของกรรมนั้นส่งผลในปัจจุบันให้เห็นรูปที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ถ้าพิจารณาความจริงอันนี้ได้ก็จะทำให้ไม่หลงใหลได้ปลื้มกับรูปที่ดี เพราะการที่ได้เห็นรูปที่ดีที่พอใจก็เพราะกรรมดีในอดีตที่เราได้สั่งสมมาแล้ว และจะได้ไม่เสียใจ ไม่โกรธ เมื่อเห็นรูปที่ไม่ดีก็เพราะว่ากรรมไม่ดีในอดีตที่เราได้สั่งสมไว้แล้ว

๒. โสตปสาทรูป

คือ ปสาทรูป เป็นรูปที่มีความใสสามารถรับเสียง(สัทธารมณ)ได้ มีลักษณะเหมือนวงแหวน มีขนสีแดงเส้นละเอียดอยู่โดยรอบ เป็นรูปที่เกิดจากกรรม ดังนั้น หูจึงต้องรับเสียงทั้งที่พอใจและไม่พอใจ ซึ่งเป็นวิกาภที่เกิดจากการทำกรรมไว้แล้วในอดีต ถ้าพิจารณาตามความเป็นจริงถึงผลที่ได้รับในปัจจุบันนี้ก็เพราะเหตุที่ตนได้กระทำไว้แล้วทั้งที่ดีบ้างและไม่ดีบ้าง ฉะนั้นผลจึงเป็นอย่างไร จะทำให้เรามีชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ได้อย่างมีความสุข ไม่ว่าจะประสบกับวิกาภกรรมใด ๆ ก็สามารถพิจารณาถึงหลักความจริงได้

๓. ฆานปสาทรูป

คือ ปสาทจมูก เป็นรูปที่มีความใส สามารถรับกลิ่นต่าง ๆ (คันธารมณ) ได้ มีลักษณะคล้ายกับเท้าแพะ คือมีลักษณะเป็น ๒ ซีกเหมือนกับเท้าแพะ ฆานปสาทรูปเป็นรูปที่เกิดจากกรรม ดังนั้น จมูกจะต้องรับกลิ่นทั้งที่พอใจและไม่พอใจ เช่นเดียวกัน

๔. จิวหาปสาทรูป

คือ ปสาทลิ้น เป็นรูปที่มีความใสสามารถรับรสต่าง ๆ (รสารมณ) ได้ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกลีบดอกบัว จิวหาปสาทรูปเป็นรูปที่เกิดจากกรรม ดังนั้น จึงได้รับรสต่าง ๆ กันไป

๕. กายปสาทรูป

คือ ปสาทกาย เป็นความใสของกายปสาทที่สามารถรับกระทบจากสัมผัสต่าง ๆ เรียกว่าโณภูฏัพพารมณ คือรับกระทบความแข็งความอ่อน คือ ชาติดิน รับกระทบความเย็น ความร้อน คือ ชาติไฟ รับกระทบความหย่อนตึง คือ ชาติลมได้ กายปสาท คือ ความใสจะมีอยู่ทั่วไปตามร่างกาย ตั้งแต่ศีรษะถึงเท้า เว้นแต่เส้นผม ปลายเล็บ หรือหนังหนา ๆ จะไม่มีกายปสาท เวลาตัดผมตัดเล็บจึงไม่รู้สึเจ็บ กายปสาทรูปนี้เป็นรูปที่เกิดจากกรรม คือวิกาภของกรรมดีและกรรมชั่ว ฉะนั้นการได้รับความสุขความทุกข์ทางกายของคนและสัตว์จึงแตกต่างกันไป จะเห็นว่าบางคนมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบายไม่ต้องตากแดดตากลมตรากตรำทำงานหนัก หรือสัตว์บางตัวก็มีความสุขกายได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีก็เพราะผลของกรรมที่ได้ทำไว้แล้วเช่นกัน

รูปประเภทที่สาม : วิสยรูป ๔ หรือ โคจรรูป ๗

ได้แก่ วัฒนรูป สัทรูป คันทรรูป รสรูป (อ่านว่า วัน-นะ-รูป , สัต-ทะ-รูป , คัน-ทะ-รูป , ระ-สะ-รูป)

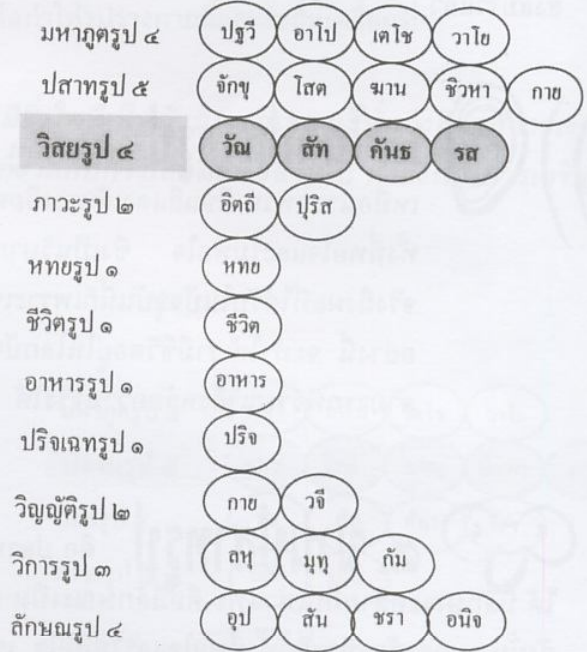
คำว่า วิสย เป็นคำในภาษาไทย แปลว่า ขอบเขต แดน ความเป็นอยู่ เช่นวิสัยทัศน์ คือการมองเห็นที่มีขอบเขต

ดังนั้น คำว่า วิสยรูป จึงหมายถึง รูปที่เป็นที่ขอบเขต เช่น วัฒนรูป (หรือ รูปารมณ) เป็นขอบเขตของจักขุวิญญาณอาศัยเกิดขึ้นเท่านั้น (ไม่เป็นที่อาศัยของโสตวิญญาณหรืออื่น ๆ)

วิสยรูป มีการกระทบกับปสาทรูปทั้ง ๕ มีจักขุปสาทรูป เป็นต้น เป็นอารมณ์ให้แก่ บัญญัติญาณจิตทั้ง ๕ มีจักขุวิญญาณจิต เป็นต้น

คำว่า โคจรรูป แปลว่า รูปอันเป็นที่โจจรท่องเที่ยวไปของจิต มีจักขุวิญญาณ เป็นต้น

ฉะนั้นการจะเรียกว่าวิสยรูป หรือ โคจรรูป ก็เป็นไปตามความหมายข้างต้น ส่วนจำนวน ๔ ก็เป็นการนับเฉพาะ วัฒนรูป สัทรูป คันทรรูป รสรูป ถ้าจะนับเป็น ๗ ก็รวมเอา โสฏฐัพพารมณ ๓ คือ ปถวี เตโช วาโย เข้าไว้ด้วยกันเป็น ๗ เพราะทั้ง ๗ เป็นอารมณ์ให้แก่ จิต และเจตสิกเกิดร่วมได้

๑. วัฒนรูป

หรือ รูปายตนะ คือ สี เป็นสิ่งที่เห็นได้และกระทบได้ ได้แก่ สีต่าง ๆ ที่เกิดจากแสงสะท้อนแล้วมากระทบที่จักขุปสาท รูปทั้งหลายทั้งหมดที่มีอยู่ล้วนแต่เป็นสีหรือภาพทั้งสิ้น รูปถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกัน แต่เมื่อว่าโดยลักษณะแล้วจะไม่ต่างกันเลย คือ สีจะทำหน้าที่กระทบกับจักขุปสาท แล้วทำให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้น นี่คือความจริงของสภาพธรรมะที่มีอยู่ แต่เมื่อบุคคลเห็นสีต่างๆ แล้วก็มีความยินดี คือ ตัณหา มีความยึดมั่น คือ อุปาทาน เข้าไปยินดีพอใจ ยังมีโทษ คือ ความไม่ชอบใจบ้าง เข้าไปยึดมั่นตามสมมุติบัญญัติที่รู้จักว่า นี่คือนาย ก. นาง ข. บ้าง ยึดมั่นว่าเป็นของเราบ้าง เป็นตัวตนของเราบ้าง แต่ที่จริงแล้วสภาพความเป็นจริงสิ่งทั้งหลายที่เห็นอยู่เป็นเพียงสีที่เกิดจากมีแสงสว่าง แล้วสะท้อนเอาสีหรือภาพนั้นเข้าสู่จักขุปสาท ทำให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นรับรู้สีนั้นหรือภาพนั้นเท่านั้นเอง เมื่อรู้แล้วทั้งจิตที่รับรู้ทั้งภาพทำให้รับรู้พร้อมทั้งจักขุปสาทก็ดับไปไม่ได้ตั้งอยู่ แต่ด้วยเพราะมีตัณหา คือ ความพึงพอใจ มีอุปาทานเข้าไปยึดมั่น ทำให้ปุถุชนจึงไม่สามารถพิจารณาสภาพ

ธรรมตามความจริงได้ เมื่อได้ศึกษาวิถึณรูปตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ก็สามารถเจริญวิปัสสนาได้ การเจริญวิปัสสนาสามารถทำได้ทุกที่ถ้ามีความรู้ที่ถูกต้องอย่างนี้

๒. สัททรูป หรือ สัททายตนะ คือ เสียง หรือคลื่นเสียงที่มากกระทบโสตประสาท เสียงได้แก่ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงขลุ่ย เสียงปี่ เสียงฆ้อง เสียงระฆัง เสียงฆ้องวง เสียงระฆังของสัตว์ เสียงกระทบกันแห่งธาตุ เสียงลม เสียงน้ำ เสียงนี้เป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้ เสียงถึงแม้ว่าจะมีมากมายหลายอย่าง แต่เมื่อว่าโดยลักษณะแล้ว เสียงจะมีลักษณะเหมือนกันหมด คือ มีการกระทบโสตประสาท เป็นลักษณะ เมื่อกระทบแล้วก็ทำให้โสตวิญญาณจิตเกิดสามารถรับรู้เสียงนั้นได้ บุคคลทั้งหลายที่ยังมีตัณหา คือ ความยินดีพอใจ ยังมีอุปาทานคือ ความยึดมั่นเป็นตัวเป็นตนอยู่ ยังมีโทสะ คือ ความไม่พอใจอยู่ ทำให้เข้าใจว่าเป็นเสียงของเรา เสียงนี้เป็นเสียงของคนที่เรารัก หรือเกลียด มันจึงทำให้เราไม่สามารถระลึกถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ บุคคลจึงต้องทุกข์อยู่อย่างนี้ ไม่สามารถพ้นไปจากวิภวทุกขีได้ แต่ถ้าได้ศึกษาแล้วก็สามารถที่จะพิจารณาถึงลักษณะที่แท้จริงของเสียงได้ เมื่อพิจารณาได้ถูกต้องปัญญาที่จะเกิดขึ้นกับท่านได้ การพิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริงอย่างนี้เป็น การเจริญวิปัสสนาแล้ว เมื่อพิจารณาอยู่บ่อย ๆ ก็จะรู้จักว่าอะไรคือรูป อะไรคือนาม

๓. คันธารูป หรือ คันธายตนะ ได้แก่ กลิ่น ซึ่งเป็นไอระเหยของวัตถุสิ่งของที่มีกลิ่น ที่มากกระทบกับจมูก (ฆานประสาทรูป) ฆานวิญญาณจิตเกิดขึ้นทำให้รู้กลิ่น เช่น กลิ่นหอมของดอกไม้ หรือน้ำหอมเป็นต้น กลิ่นทั้งหลายเมื่อว่าโดยลักษณะแล้วก็มีเพียงการกระทบฆานประสาทเป็นลักษณะ เหมือนกันหมด

๔. รตรรูป หรือ รตสยตนะ ได้แก่ รสต่าง ๆ เช่น รสเปรี้ยว หวาน เค็ม เผ็ด ขม ฝาด ที่ปรากฏที่ลิ้น (ชิวหาประสาทรูป) ชิวหาวิญญาณจิตก็จะทำหน้าที่รู้รสต่าง ๆ ได้ รสต่าง ๆ เมื่อว่าโดยลักษณะแล้วก็มีเพียงการกระทบชิวหาประสาทเป็นลักษณะเหมือนกันหมด

คำว่า รส ยังใช้ในความหมายต่าง ๆ ได้อีก ๔ ประการ

๑. ธรรมรส หมายถึง การทำบุญ-ทำบาป ที่เรียกว่า กุศลกรรม อกุศลกรรม
๒. อรรถรส หมายถึง ผลของบุญ-บาป ที่บุคคลได้กระทำไว้แล้ว จะทำให้เกิดรสชาติของความทุกข์ความระทมขมขื่น หรือความสุขความสำราญใจตามมา
๓. วิมุตติรส หมายถึง รสของการเข้าถึงนิพพาน พ้นจากกิเลสซึ่งทำให้เศร้าหมอง
๔. आयตनรส หมายถึง รสต่าง ๆ ที่มากกระทบกับลิ้น

โผฏฐัพพารูป หรือ โผฏฐัพพายตนะ ถ้านับว่าวิสยรูป ๔ หรือ โคจรรูป ๗ ตามที่ได้อธิบายแล้วในหัวข้อรูปประเภทที่สาม ก็ต้องอธิบายถึง โผฏฐัพพายตนะต่อไปว่า โผฏฐัพพายตนะ ได้แก่ สิ่งที่มากระทบกับร่างกาย มีลักษณะ แข็ง-อ่อน ได้แก่ ปถวีธาตุ รัอน-เย็น ได้แก่ เตโชธาตุ และหย่อน-ตึง ได้แก่ วาโยธาตุ (ส่วนลักษณะของธาตุน้ำนั้นไม่สามารถรู้ได้ทางกาย แต่รู้ได้โดยทางใจเท่านั้น)

รูปประเภทที่สี่ : ภาวรูป ๒

ภาวรูป หมายถึง รูปที่แสดงความเป็นหญิงหรือชาย เป็นรูปที่รู้ได้ด้วยใจ (ไม่ใช่เห็นด้วยตา) โดยอาศัย รูปร่าง สันฐาน เครื่องหมาย นิสัย และกิริยาอาการต่าง ๆ ให้รู้ว่าเป็นหญิงหรือชาย

ภาวรูป ๒ ได้แก่ อิตถิภาวะ ปุริสภาวะ (อ่านว่า อิต-ถึ-ภา-วะะ ปุ-ริ-สะ-ภา-วะะ)

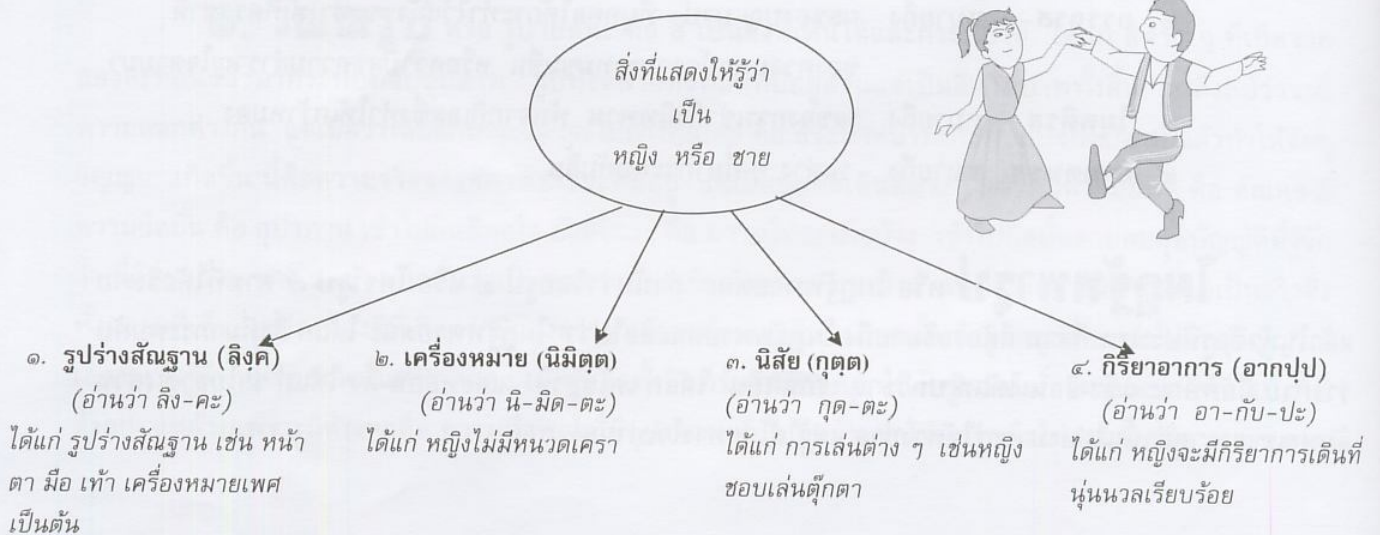
มหาภูตรูป ๔	ปฐวี	อาโป	เตโช	วาโย	
ปสาทรูป ๕	จักขุ	โสต	ฆาน	ชีวหา	กาย
วิษयरูป ๔	วัน	สัท	คันธ	รส	
ภาวรูป ๒	อิตถิ	ปุริส			
หทยรูป ๑	หทย				
ชีวีตรูป ๑	ชีวีต				
อาหารรูป ๑	อาหาร				
ปริงเฉทรูป ๑	ปริง				
วิญญูติรูป ๒	กาย	วจี			
วการรูป ๓	ตม	มม	กัม		
ลักษณะรูป ๔	อุป	สัน	ชรา	อนิง	

๑. อิตถิภาวรูป หมายถึง รูปที่แสดงความเป็นเพศหญิง

๒. ปุริสภาวรูป หมายถึง รูปที่แสดงความเป็นเพศชาย

รูปทั้ง ๒ เป็นสุขุมรูป คือ รูปที่ละเอียดที่เกิดมาจากกรรม(มีกรรมเป็นสมุฏฐาน) เป็นรูปที่เกิดครั้งแรกในชีวิต มีอยู่แผ่ซ่านไปทั่วร่างกาย เป็นกรรมที่รู้ได้ด้วยใจเห็นไม่ได้ด้วยตา อุปมาเหมือนต้นไม้เมื่อได้โอกาสงอกหยั่งรากแล้วก็ทำให้เติบโตสมบูรณ์แผ่กิ่งก้านสาขา

อิตถินทรีย์ หรือสภาวะความเป็นหญิงมีอยู่ย่อมเป็นปัจจัยให้ปรากฏทรวดทรงหญิง เครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นหญิง เป็นต้น

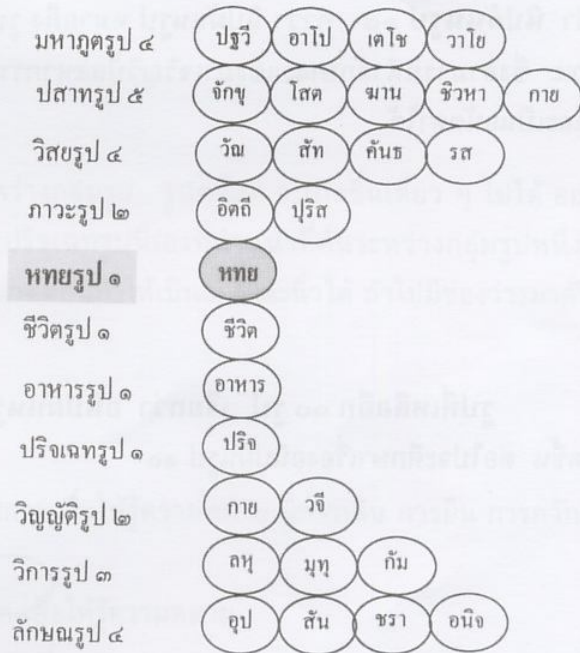

ทำกรรมอะไรจึงต้องเกิดมาเป็นหญิงหรือชาย เกิดเป็นชายก็เพราะกำลังของการทำกุศลในชาติก่อนมีกำลังแรง เข้มแข็ง การตัดสินใจและการตั้งใจเด็ดเดี่ยวไม่หวั่นไหว เกิดเป็นหญิงเพราะกำลังของกุศลก่อนการตัดสินใจและการตั้งใจไม่เด็ดเดี่ยว เข้มแข็งเหมือนชาย ฉะนั้นการเกิดมาเป็นหญิงหรือชายก็ขึ้นอยู่กับกำลังของบุญกุศลที่เราได้กระทำมาแล้วนั่นเอง แต่อีกนัยหนึ่งการเกิดเป็นหญิงเพราะการประพฤติผิดศีลข้อ ๓ และในบุคคลบางคนก็มีความพอใจในความเป็นหญิงก็ทำให้เกิดมาเป็นหญิงได้เช่นกัน

รูปประเภทที่ห้า : หทยรูป

คำว่า **หทัย** เป็นชื่อของก้อนเนื้อหัวใจ ในก้อนเนื้อหัวใจนั้นข้างในมีหลุมขนาดบรรจุเมล็ดดอกบุนนาคได้ มีโลหิตขังอยู่ประมาณกึ่งของมือ **หทยรูป**ก็อยู่ในโลหิตกึ่งของมือนี้เอง **หทยรูป**นี้ เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน เป็นแหล่งที่อาศัยเกิดของจิต (มโนธาตุและมโนวิญญูณธาตุและธรรมอื่นที่เกิดประกอบ)

หทยรูปนี้มี ๒ อย่าง คือ

๑. มังสหทยรูป ได้แก่ ก้อนเนื้อที่เป็นรูปหัวใจ มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม
๒. วัตถุหทยรูป ได้แก่ เป็นรูปพิเศษที่อยู่ในมังสหทยรูปอีกทีหนึ่ง ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา

รูปประเภทที่หก : ชีวิตรูป

ชีวิตรูป คือ เป็นรูปที่เกิดจากกรรม **ชีวิตรูป**มีหน้าที่รักษารูปทั้งหลายมิให้เน่าเปื่อยแตกสลาย ทำให้คนเรามีชีวิตอยู่ได้ ทำให้สร้างกุศลกรรม อกุศลกรรมต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด คำว่า**ชีวิต** มี ๒ อย่าง คือ **รูปชีวิต** และ **นามชีวิต** **รูปชีวิต** ได้แก่ **ชีวิตรูป**นี้เอง ส่วน**นามชีวิต** ได้แก่ **ชีวิตินทรีย์**เจตสิก ที่ได้ศึกษาผ่านมาแล้วในชุดที่ ๔ หน้า ๔

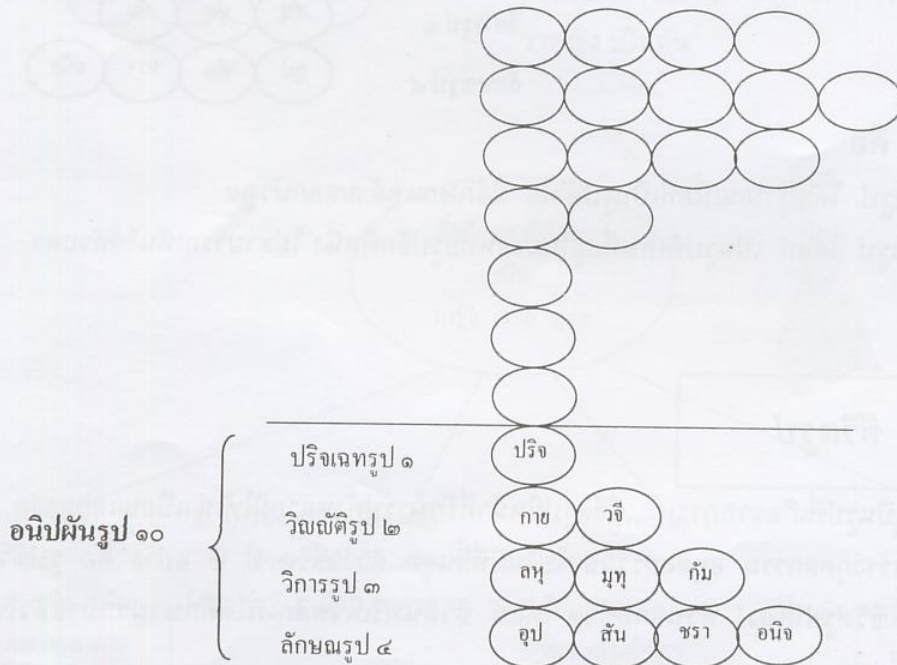
รูปประเภทที่เจ็ด : อาหารรูป

อาหารรูป คือ อาหารที่เรารับประทาน เมื่อรับประทานแล้วย่อยแล้วโดยไฟธาตุที่อยู่ในร่างกาย ส่วนที่ย่อยแล้วชื่อว่า โอสชา โอสชานี้เองที่เป็นอาหารรูปที่ไปหล่อเลี้ยงร่างกาย เป็นเลือดเป็นเนื้อ ทำให้ร่างกายเจริญเติบโต เป็นหนุ่มเป็นสาวต่อไป (อาหารที่รับประทานเป็นคำ ๆ ที่ยังไม่ย่อยเป็นโอสชา ชื่อว่า กพพีการาหาร เมื่อย่อยแล้วจึงชื่อว่า โอสชา)

รูปทั้งหมดมี ๒๘ รูป ได้กล่าวมาแล้ว ๑๘ รูปโดยกล่าวเป็น ๗ ประเภท ในรูปทั้ง ๑๘ รูปนี้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า นิปผันรูป ๑๘ คำว่า นิปผันรูป หมายถึง รูปที่มีสภาวะของตนเอง เช่น ปถวีธาตุ มีความแข็ง เป็นลักษณะ ซึ่งสามารถนำลักษณะแข็งมาเจริญวิปัสสนากรรมฐานได้ ให้เกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตาได้

รูปที่เหลืออีก ๑๐ รูป เรียกว่า อนิปผันรูป ๑๐ เป็นรูปที่ไม่มีสภาวะของตนเอง ต้องอาศัยนิปผันรูปเกิดขึ้น ต่อไปจะศึกษาเรื่องอนิปผันรูป ๑๐

อนิพัตถรูป ๑๐

อนิพัตถรูป มี ๑๐ รูป เป็นรูปที่อาศัยนิพัตถรูป ถ้าไม่มีนิพัตถรูปแล้วอนิพัตถรูปก็เกิดขึ้นไม่ได้ เช่น ปริจเฉทรูป คือ ช่องว่าง ตัวอย่างเช่น นิ้วมือ หรือนิ้วเท้า ถ้านิ้วมือหรือนิ้วเท้าติดเป็นแผ่นเดียวกัน เราก็จับไม่ได้ว่านิ้วมือนิ้วเท้ามี ๕ นิ้ว หรือนิ้วเท้ามี ๕ นิ้ว ช่องว่าง จึงจัดเป็น รูป ๑ หนึ่ง ทำหน้าที่คั่นไม่ให้สิ่งทั้งหลายติดกันเท่านั้น ทำให้จับเป็นชิ้นเป็นอัน ๑ ขึ้นมาได้ ดังนั้น ช่องว่าง จึงไม่จัดเป็นรูปที่แท้จริง ไม่สามารถที่จะนับเป็นชิ้นเป็นอันอย่างนิพัตถรูปดังกล่าวมาแล้วได้ อนิพัตถรูป ๑๐ ได้แก่ ปริจเฉทรูป ๑ วิญญูติรูป ๒ วิการรูป ๓ ลักษณะรูป ๔

รูปประเภทที่แปด ปริจเฉทรูป ๑

ปริจเฉทรูป คือ ช่องว่างหรืออากาศที่คั่นระหว่างกลุ่มรูป รูปหนึ่งๆ จะเกิดขึ้นเดี่ยว ๑ ไม่ได้ อย่างน้อยต้องมีรูปเกิดร่วม ๘ รูปด้วยกัน (อวินิพโกรูป) และปริจเฉทรูปนี้เองที่ทำหน้าที่คั่นระหว่างกลุ่มรูปหนึ่ง ๑ เปรียบเสมือนช่องว่างระหว่างนิ้วมือที่มีหนังหุ้มและอากาศมาตัดคั่นทำให้เป็นลักษณะนิ้วได้ ถ้าไม่มีช่องว่างมาคั่นก็จะติดกันเป็นแผ่นเช่นเดียวกับเท้าของเบ็ด

รูปประเภทที่เก้า วิญญูติรูป ๒

๑. กายวิญญูติรูป คือ การเคลื่อนไหวทางกายเพื่อให้ความหมาย มีการเดิน การยืน การกวักมือ เป็นต้น
๒. วจวิญญูติรูป คือ การพูด การเปล่งวาจา เพื่อให้ความหมาย

รูปประเภทที่สิบ วิการรูป ๓

๑. ลหุตารูป คือ ความเบา ความคล่องแคล่ว การเปลี่ยนอิริยาบถได้รวดเร็ว ของรูปทั้งหลาย
๒. มุทุตารูป คือ ความอ่อน ความไม่กระด้าง ความไม่ขัดข้องในกิริยา ของรูปทั้งหลาย
๓. กัมมัญญุตารูป คือ ความควรแก่การงาน ความคล่องแคล่ว ของรูปทั้งหลาย

วิการรูปทั้ง ๓ นี้ ต้องเกิดพร้อมกัน เกิดในกาลปเดียวกัน แต่ถึงจะเกิดพร้อมกันก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ เบา อ่อน และควรแก่การงาน ในวิการรูปทั้ง ๓ นั้นก็ต้องอาศัยรูปอื่น ๑ เช่น อาหารรูปเป็นต้น แล้วจึงเกิดขึ้น เช่น ผู้ปฏิบัติกรรมฐานเมื่อรับประทานอาหารที่เหมาะสมก็จรรู้สึกว่าวันนี้เราได้อาหารที่เป็นสัพปายะ(เหมาะสม) กายของเราจึงรู้สึกเบาสบายเหมาะแก่การปฏิบัติ หรือถ้าได้อากาศที่ดีก็จรรู้สึกว่าเราได้ธาตุที่เป็นสัพปายะ ทำให้เหมาะแก่การปฏิบัติ ดังนี้เป็นต้น นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าอาหารหรืออากาศก็มีผลต่อความเบา อ่อน และควรแก่การงานของรูป ในตัวอย่างที่แสดงนี้ต้องการมุ่งเห็นเห็นสภาวะของวิการรูปทั้ง ๓ แต่ในเรื่องการของปฏิบัติวิปัสสนาที่ต้องการรู้สภาวะของ

ปรมาัตต์จริง ๆ แล้วต้องทิ้งคำว่า “เรา” เพราะการที่ได้อาหารที่ดีหรืออากาศที่ดีเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติก็ต้องพิจารณาความเป็นไปตามสภาวะปรมาัตต์นั่นเองว่า ความเคลื่อนไหวกายไหวกายเป็นไป จิตก็รับรู้ความเคลื่อนไหวกายนั้นเป็นต้น

รูปประเภทที่สิบเอ็ด ลักษณะรูป ๔

๑. **อุปจยรูป** คือ ความเริ่มเกิดของรูป อุดหนุนให้รูปมีความบริบูรณ์ ทำให้รูปเติบโต
๒. **สันตติรูป** คือ การเกิดขึ้นสืบต่อกันแห่งรูป หรือเรียกว่าความแก่ของรูป
การเกิด เปรียบเหมือนการซุดหลุมที่ริมฝั่งแม่น้ำ น้ำย่อมซึมเข้าไปในหลุม
ความเติบโต ก็คือความเจริญแห่งรูป เปรียบเหมือนน้ำที่เต็ม
ความสืบทอด เปรียบเหมือนน้ำที่ล้นหลุม
๓. **ชราตารูป** คือ ความแก่ ความเสื่อมไปแห่งรูป ทำให้เป็นสัญญาณของการมุ่งหน้าไปสู่ความตาย ทำให้ความเป็นหนุ่มเป็นสาวหายไป เช่น เมื่ออายุมากแล้วจักษุก็แก่ชราไปด้วยทำให้สายตาที่เสื่อมถอยลง
ชรา มี ๒ อย่าง คือ **ชราที่ปรากฏ** และ **ชราที่ปกปิด**
ชราที่ปรากฏ คือ ความแก่ชราที่ปรากฏให้เห็น เช่น ฟันหลุด หนังเหี่ยว
ชราที่ปกปิด คือ ชราที่ไม่แสดงความเป็นไปให้ปรากฏ แต่ความเสื่อมสิ้นทรุดโทรมของร่างกายทุกส่วนก็มีอยู่ทุกขณะ
๔. **อนิจจรูป** คือ ความสิ้นไป ความทำลายไปของรูป ความแตกดับของรูป

จบรูปนัยที่ ๑ ชื่อรูปสมุทเทสนัย
ต่อไปจะศึกษารูปนัยที่ ๒ คือ รูปวิภาคนัย

หน้าที่ ๒

รูปวิภาคนัย

แสดงการจำแนกรูปโดยมาติกา

คำว่า มาติกา หมายถึงแม่บท ในหน้าที่ ๒ นี้ มีการจำแนกรูป ๒๘ ออกเป็น ๒ มาติกาด้วยกัน คือ

๑. เอกมาติกา การจำแนกรูปทั้งหมดเป็นอย่างเดียวกัน
๒. ทุกมาติกา การจำแนกรูปทั้งหมดเป็นสองอย่าง

๑. เอกมาติกา การจำแนกรูปทั้งหมดเป็นอย่างเดียวกัน

เป็นการกล่าวรูป ๒๘ โดยการสรุปให้ทราบถึงความเป็นจริงของรูปอีกรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากรูปแบบในหน้าที่ ๑ กล่าวคือในหน้าที่ ๑ แสดงให้เห็นรูป ๒๘ ที่ละหมวดและแสดงในทราบว่าเป็นหมวดนั้นๆ ประกอบด้วยรูปเท่าไรอะไรบ้าง และก็ยังแสดงให้เห็นทราบอีกว่า รูปแต่ละรูปนั้นมีสภาวะลักษณะของตน ๆ เป็นอย่างไร เช่น ในหมวดมหาภูตรูป ๔ ประกอบด้วย ปรฐวี อาโป เตโช วาโย และปรฐวีมีลักษณะที่แข็ง เป็นต้น

ส่วนในการจำแนกรูป ๒๘ โดยนัยวิภาคนัยนี้จะมุ่งหมายกล่าวว่ารูปทั้ง ๒๘ นั้นมีสภาวะทั้งหมดเป็นอย่างไร ซึ่งเราจะศึกษากันต่อไป

รูปทั้งหมดเมื่อกกล่าวโดยเอกมาติกาแล้วมีชื่อเรียกตามสภาวะได้ ๘ คือ :-

๑. อเหตุกะ	ชื่อว่า	อเหตุกะ	เพราะว่ารูป ๒๘ นี้ เกิดขึ้นโดย ไม่ต้องอาศัยเหตุ ๖ เหตุ ๖ คือ โลกเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ อโลกเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ
๒. สปัจจัยยะ	"	สปัจจัยยะ	เพราะว่ารูป ๒๘ นี้ เกิดขึ้นจากกรรม จิต อุดุ อาหาร เป็นเหตุ เป็นปัจจัย
๓. สาสวะ	"	สาสวะ	เพราะว่ารูป ๒๘ นี้ ก่อให้เกิดอาสวะกิเลส อาสวะกิเลส คือ กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ
๔. สังขตะ	"	สังขตะ	เพราะว่ารูป ๒๘ นี้ เกิดขึ้นจากกรรม จิต อุดุ อาหาร เป็นผู้ปรุงแต่ง
๕. โลภียะ	"	โลภียะ	เพราะว่ารูป ๒๘ นี้ ต้องมีการแตกดับ อยู่เสมอ ๆ
๖. กามาวจระ	"	กามาวจระ	เพราะว่ารูป ๒๘ นี้ เป็นเหตุให้เกิดความยินดีในร้าย ซึ่งเป็นอารมณ์ของกามาวจรจิต

๗. อนารัมมณะ

ชื่อว่า อนารัมมณะ เพราะว่ารูป ๒๘ นี้ ไม่สามารถรับรู้อารมณ์ใด ๆ ได้ การที่เรายังรับรู้อารมณ์ได้ก็เพราะว่ามีจิต

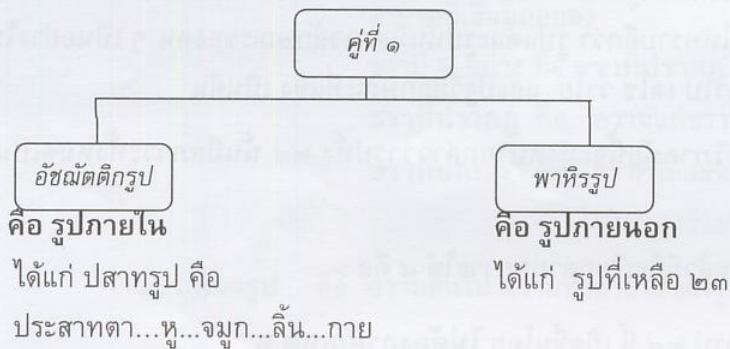
๘. อัปพหัตตัพพะ

” อัปพหัตตัพพะ เพราะว่ารูป ๒๘ นี้ เป็นสิ่งที่ไม่ควรฆ่าหรือทำลาย แต่สิ่งควรฆ่าทำลายนั้น ได้แก่ กิเลสและตัณหา

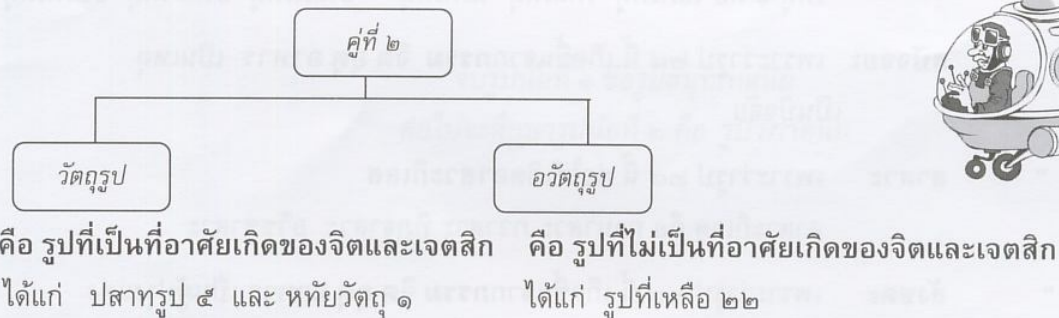
สรุปได้ว่ารูป ๒๘ นี้จะเรียกชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งใน ๘ ชื่อนี้ก็ได้ ซึ่งก็จะมี ความหมายตามลักษณะของชื่อนั้น ๆ

๒. ทุกมาติกา การจำแนกรูปทั้งหมดเป็นสองอย่าง

เป็นการแบ่งรูป ๒๘ ออกเป็นคู่ ๆ ซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกัน จำแนกได้ ๑๑ คู่ คือ

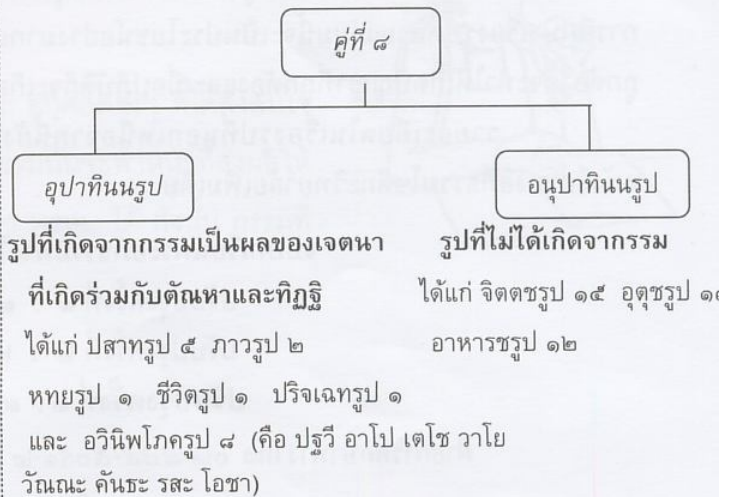
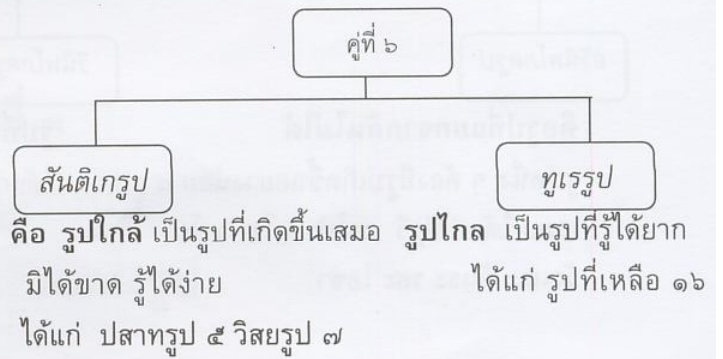
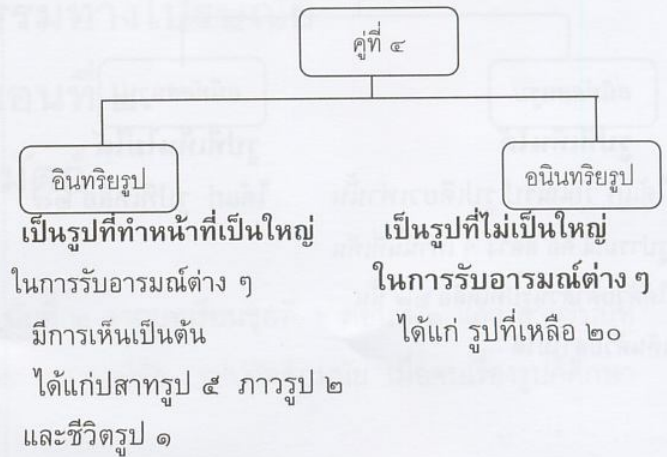
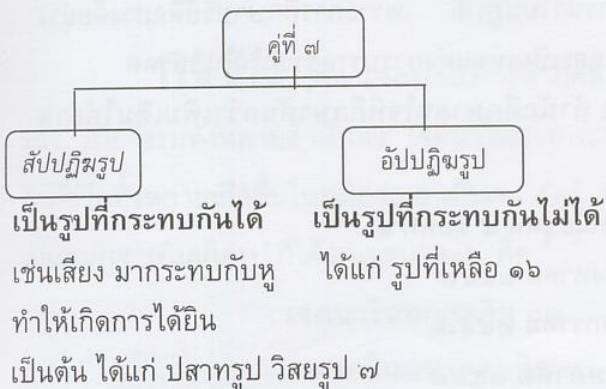
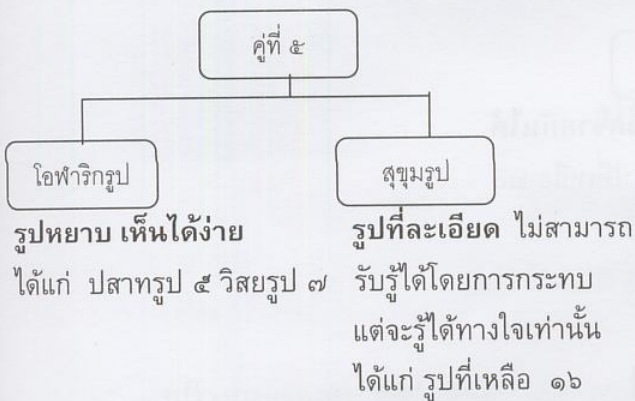
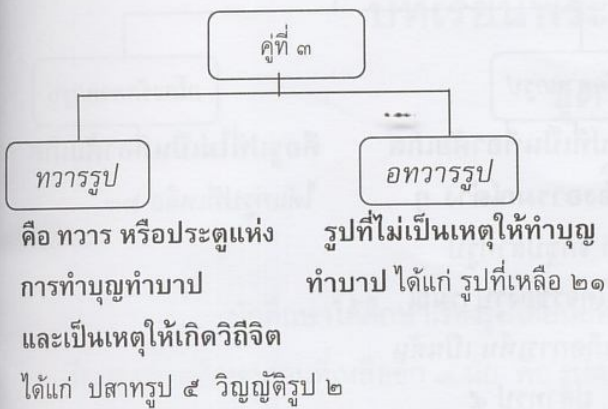

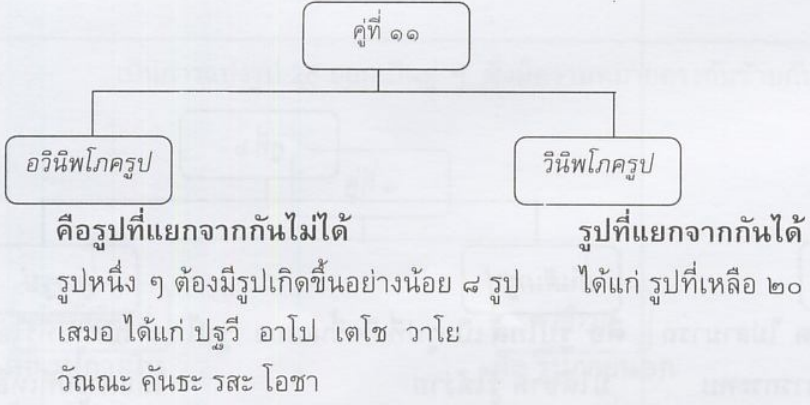
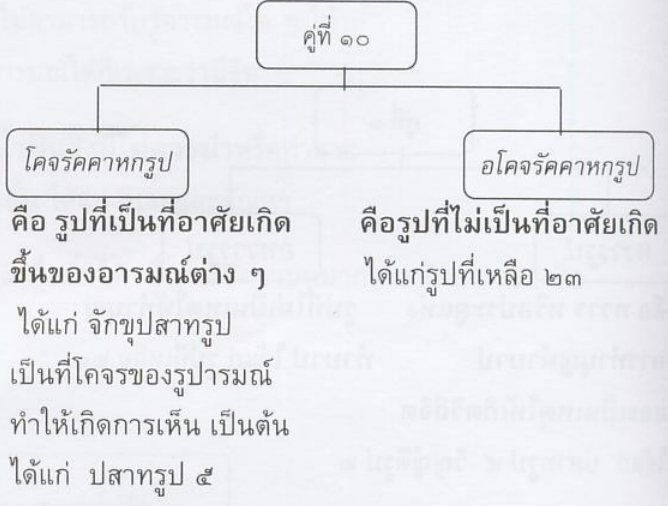
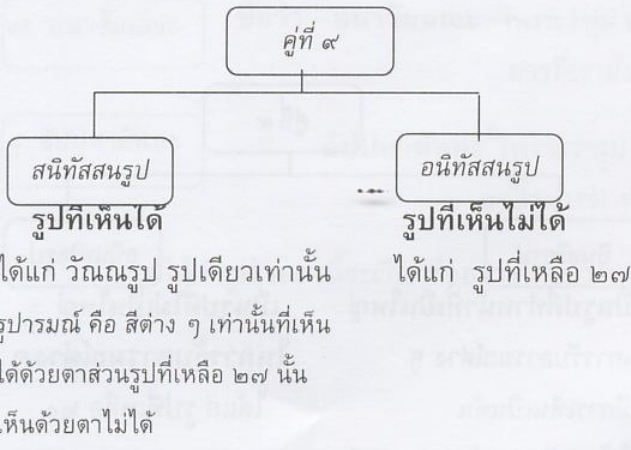
อชฌัตติกรูป มุ่งหมายเอาประโยชน์ของรูปทั้ง ๕ เป็นสำคัญ ส่วนรูปที่เหลือ ๒๓ นั้นเป็นรูปที่มีประโยชน์น้อยจึงเรียกว่าพาหิรรูป อุปมาอชฌัตติกรูป เหมือนคนภายในบ้าน พาหิรรูปเหมือนคนนอกบ้าน

อุปมาเหมือนเครื่องบินที่เป็นที่อาศัยของคนธรรมดาที่ต้องการเดินทางไปทางอากาศ

สรุป

การศึกษาเรื่องรูป ๒๘ โดยนัยต่าง ๆ ในบทเรียนชุดที่ ๕ ตอนที่ ๑ ที่ผ่านมามีการศึกษาเฉพาะ ๒ นัย แต่ ละนัยก็มีการแสดงรายละเอียดของรูป ๒๘ หลายแง่มุม แต่ละเอียดก็ทำให้รู้จักรูปอย่างละเอียด ความรู้ที่ได้จาก การศึกษาเรื่องรูปหลายแง่มุมนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากแก่การนำไปปฏิบัติ เพราะการศึกษาปริยัติอย่างดียิ่ง ถูกต้องก็จะทำให้เกิดปัญญาที่ถูกต้องและเมื่อปฏิบัติก็จะเกิดผล และเป็นเหตุแห่งการบรรลุธรรมได้ในอนาคต รายละเอียดในเรื่องรูปที่นอกเหนือจากนี้ยังมีอีก ถ้านักศึกษาสนใจที่ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมให้อ่าน หนังสือของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัยเพิ่มเติม

*** จบบทเรียนพระอภิธรรมทางไปรษณีย์ชุดที่ ๕ ตอนที่ ๑ ****

- ปรับปรุงครั้งที่ ๑ : ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๗
- ปรับปรุงครั้งที่ ๒ : ๒๐ มกราคม ๒๕๔๘
- ปรับปรุงครั้งที่ ๓ : ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๘

ฝ่ายการศึกษาทางไกล ๐๒-๘๘๔-๕๐๕๑-๒ ต่อ ๑๑, ๑๒, ๑๕ FAX. ๐๒-๘๘๔๕๐๕๐

อาจารย์ทองสุข ทองกระจ่าง

บทเรียนพระอภิธรรมทางไปรษณีย์

ชุดที่ ๕ ตอนที่ ๒

รูปปรมัตถ์

นักศึกษาได้ศึกษาเรื่องรูปโดยนัยที่ ๑ และ นัยที่ ๒ จากบทเรียนชุดที่ ๕ ตอนที่ ๑ แล้ว สำหรับบทเรียนชุดนี้จะศึกษาส่วนที่เหลืออีก ๓ นัย คือ รูปสมุฏฐานนัย รูปกลาปนัย รูปวัตติกมณัย เมื่อจบเรื่องรูปก็ศึกษาเรื่องนิพพานปรมัตถ์ต่อไป

นัยที่ ๓

รูปสมุฏฐานนัย

แสดงเหตุเกิดแห่งรูป

รูปร่างกายของคน สัตว์ เทวดา หรือ รูปพรหม นั้นล้วนแต่เกิดและยังมีชีวิตดำรงอยู่ได้ก็มาจากเหตุ ๔ ประการ คือ กรรม จิต อุตุ และอาหาร หรือที่เรียกว่า เกิดมาจากสมุฏฐาน ๔

กรรม คือ เจตนาในการทำกุศล และ อกุศลต่างๆ ที่ได้สั่งสมไว้แล้ว เมื่อกรรมทั้งหลายสำเร็จลง เจตนาในการกระทำกรรมนั้นจะทำหน้าที่ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเกิดขึ้นในภูมิต่าง ๆ เป็นคน สัตว์ เทวดา พรหม ได้ ดังนั้น กรรมที่เป็นสมุฏฐานในเกิดรูป ก็ได้แก่เจตนา ๒๕ คือ

- เจตนาในอกุศลจิต ๑๒
- เจตนาในมหากุศลจิต ๘
- เจตนาในรูปาวจรกุศลจิต ๕

เจตนาทั้ง ๒๕ นี้ ย่อมทำให้รูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐานเกิดขึ้นได้ นับตั้งแต่อุปปาทขณะของปฏิสนธิจิต เป็นต้นไป (หนึ่งขณะจิตมี ๓ อณูขณะเล็ก คืออุปปาทะ(เกิด) สฐิติ(ตั้งอยู่) ภังคะ(ดับ) รูปที่เกิดจากกรรมเกิดขึ้นได้ตั้งแต่อณูขณะแรกของปฏิสนธิจิต (ส่วนเจตนาในอรูปวจรกุศลจิต จะส่งผลโดยนามปฏิสนธิในอรูปภูมิ ๔)

รูปที่เกิดจากกรรม เรียกว่า กรรมขรูป (อ่านว่า กัม-มะ-ชะ-รูป) มี ๑๘ รูป คือ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ ปริจเฉทรูป ๑ อวินิพโกครูป ๘

จิต

การที่รูปจะแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ได้ก็เพราะมีจิต เช่น จิตคิดจะทำกุศล จิตนี้ก็ทำให้วาโยธาตุนั้นมีกำลังทำให้ร่างนี้เคลื่อนไป เดินไปทำกุศลได้ หรือที่เป็นอกุศล คิดจะฆ่าสัตว์ วาโยธาตุที่เกิดจากจิตก็จะทำให้กายนี้ไปทำอกุศล จิตที่ทำให้รูปทำการงานต่าง ๆ มี ๗๕ ดวง คือ จิต ๗๕ ดวง (เว้นทวิปัญญาวิมุกตญาณ ๑๐ และอรูปวจรวิปากจิต ๔) นักศึกษาควรอ่านบทเรียนเพิ่มเติมในชุดที่ ๓ เรื่องจิต และนำภาพจิตจากชุดที่ ๓ ประกอบ

รูปที่เกิดจากจิต เรียกว่า จิตตขรูป มี ๑๕ คือ วิญญูติรูป ๒ สัททรูป ๑ ปริจเฉทรูป ๑ วิการรูป ๓ อวินิพโกครูป ๘

อตุ

หมายถึง อุดหนุน คือ ความร้อน ความเย็น ที่มีอยู่ในร่างกายของสัตว์ทั้งหลายและในสิ่งไม่มีชีวิต แม้มันตาย อตุก็ยังคงอยู่ในซากศพต่อไปจนกว่าจะสลายหมดไปเองตามธรรมชาติ

รูปที่เกิดจากอตุ เรียกว่า อตุขรูป มี ๑๓ คือ สัททรูป ๑ ปริจเฉทรูป ๑ วิการรูป ๓ อวินิพโกครูป ๘

อาหาร

หมายถึง โอิชาในอาหาร (หรือปัจจุบันเรียกว่าสารอาหาร) อาหารที่ได้รับประทานแล้ว เมื่อไฟธาตุทำการย่อยแล้ว จะเป็นโอชาหรือสารอาหารไปหล่อเลี้ยงร่างกาย อาหารที่บริโภคไปคราวหนึ่งสามารถจะอุดหนุนให้รูปกายนี้ได้อยู่ได้ถึง ๗ วัน แต่ถ้าเป็นโอชาที่เป็นทิพย์ย่อมอุดหนุนรูปกายได้ ๑ หรือ ๒ เดือน และในอาหารที่แม้บริโภคแล้วก็ยังส่งไปให้ถึงทารกในครรภ์ให้รูปของทารกนั้นดำรงอยู่ได้

รูปที่เกิดจากอาหาร เรียกว่า อาหารขรูป มี ๑๒ คือ ปริจเฉทรูป ๑ วิการรูป ๓ อวินิพโกครูป ๘

**เฉพาะรูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน มีรายละเอียดเพิ่มเติมดังนี้
รูปที่เกิดจากจิตยังมีอีก ๗ อย่าง คือ**

๑. จิตตชรูปสามัญ
๒. จิตตชรูปหวัระ
๓. จิตตชรูปร้องไห้
๔. จิตตชรูปเคลื่อนไหว
๕. จิตตชรูปในการพูด
๖. จิตตชรูปที่เป็นอริยาบถน้อยใหญ่
๗. จิตตชรูปที่เกี่ยวกับอริยาบถใหญ่ตั้งมั่น

๑. จิตตชรูปสามัญ หมายถึง รูปที่เป็นไปตามปกติธรรมดาของร่างกาย เช่น การหายใจ การเต้นของหัวใจ เป็นต้น จิตตชรูปสามัญนี้เกิดได้จากจิตที่เป็นอกุศลก็ได้ เกิดจากกามาวจรโสภณจิต เกิดจากอเหตุกจิต เกิดจากมหัคคตจิต เกิดจากโลกุตตรจิตก็ได้ เช่น ลมหายใจเข้าออกตามปกติที่ไม่ได้มีการเจริญวิปัสสนาก็อาจจะเป็นจิตตชรูปที่เกิดจากอกุศลก็ได้ แต่ถ้าพิจารณาลมหายใจเข้าออกโดยความเป็นวิปัสสนา จิตตชรูปนี้ก็เกิดจากกุศลจิต

จิตตชรูปสามัญเกิดจากจิต ๗๕ ดวงคือ

๑. อกุศลจิต ๑๒   ๒. อเหตุกจิต ๘ (เว้นทวิปัญญญาณจิต ๑๐)
๓. กามาวจรโสภณจิต ๒๔   ๔. มหัคคตจิต ๒๓ (เว้นอรุปาวจรวิบาก ๔)   ๕. โลกุตตรจิต ๘

๒. จิตตชรูปหวัระ หมายถึง จิตตชรูปที่ทำให้เกิดการยิ้ม เกิดการหัวเราะ จิตที่ทำให้เกิดการหัวเราะได้มี ๑๓ ดวง

๑. โลกโสมนัสจิต ๔   ๒. โสมนัสหสิตุปาทจิต ๑ (เกิดได้กับพระอรหันต์เท่านั้น)
๓. มหากุศลโสมนัส ๔   ๔. มหาภิกขุโสมนัส ๔ (เกิดได้กับพระอรหันต์เท่านั้น)

๓. จิตตชรูปที่ทำให้เกิดการร้องไห้ ความเศร้าโศกเสียใจจนเกิดการร้องไห้ของคนเรานั้น เกิดจากความโกรธนั่นเอง ได้แก่ โทสมูลจิต ๒ ดวง

๔. จิตที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในอริยาบถย่อย ได้แก่ จิตที่ทำให้เกิดการเหยียด ก้ม เงย เหลี้ยวซ้ายแลขวา กระพริบตา อ้าปาก หาว เป็นต้น เกิดจากจิต ๓๒ ดวง คือ อกุศล ๑๒ หสิตุปาทจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหาภิกขุจิต ๘ มโนทวาราวชชนจิต ๑ และอภิญาจิต ๒

๕. จิตตชรูปที่ทำให้เกิดการพูด คือ การเปล่งวาจาต่าง ๆ ได้แก่ จิต ๓๒ ดวง (เหมือนข้อ ๔)

๖. จิตตชรูปที่เป็นอิริยาบถใหญ่ คือ จิตที่ทำให้เกิด การยืน เดิน นั่ง นอน ได้แก่จิต ๓๒ ดวง (เหมือนข้อ ๔)

๗. จิตตชรูปที่เป็นอิริยาบถใหญ่ตั้งมั่น คือ จิตที่ทำให้เกิดการยืน เดิน นั่ง นอน (อิริยาบถใหญ่) ที่เกิดขึ้นตามปกติขณะที่สบายดี ไม่มีอาการเจ็บไข้ ได้แก่จิต ๕๘ ดวง คือ มโนทวาราวชจิต ๑ กาม-ชวัน ๒๙ (คืออกุศล ๑๒ หลีตูปาทจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหาภิกขจิต ๘) อภิญญาจิต ๒ อัปปนาชวันจิต ๒๖ (คือ รูปาวจรกุศลจิต ๕ รูปาวจรภิกขจิต ๕ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ อรูปาวจรภิกขจิต ๔ โลกุตตรจิต ๘)

ตารางสรุปรูป ๒๘ กับสมุฏฐานที่เกิดของรูป

จำนวนรูป	เกิดจากกรรม	เกิดจากจิต	เกิดจากอตุ	เกิดจากอาหาร	หมายเหตุ
มหาภูตรูป ๔	✓	✓	✓	✓	เกิดจากสมุฏฐาน ๔
ปสาทรูป ๕	✓				เกิดจากสมุฏฐานเดียว
โคจรรูป(เวณีสัททะ) ๓	✓	✓	✓	✓	เกิดจากสมุฏฐาน ๔
สัททรูป ๑		✓	✓		เกิดจาก ๒ สมุฏฐาน
ภาวรูป ๒	✓				เกิดจากสมุฏฐานเดียว
หทยรูป ๑	✓				" "
ชีวิตรูป ๑	✓				" "
อาหารรูป ๑	✓	✓	✓	✓	เกิดจากสมุฏฐาน ๔
ปริจเฉทรูป ๑	✓	✓	✓	✓	" "
วิญญูติรูป ๒		✓			เกิดจากสมุฏฐานเดียว
วิการรูป ๓		✓	✓	✓	เกิดจาก ๓ สมุฏฐาน
ลักษณะรูป ๔					ไม่ได้เกิดจากสมุฏฐานใดเลย
รวม	๑๘	๑๕	๑๓	๑๒	

บุคคลที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องรูปปรมาณู อาจจะเข้าใจว่า สิ่งที่ทำให้รูปร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ เจริญเติบโตและดำรงอยู่ได้เพราะอาหารอย่างเดียว แท้จริงแล้วยังต้องอาศัยปัจจัยอีก ๓ อย่าง คือ กรรม จิต และอตุ ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายบางครั้งก็เจ็บไข้ ความเจ็บไข้นั้นก็เกิดจากสมุฏฐาน ๔ อย่างเหมือนกัน บางครั้งเจ็บไข้เพราะกรรม ได้เพียงพยายามรักษาเท่าไรก็ไม่หาย แต่เมื่อหมดกรรมก็ทำให้พบหมอดี ยาดี รักษาหายได้ เป็นต้น

นัยที่ ๔

รูปกลาปนัย

แสดงการเกิดขึ้นเป็นกลุ่มของรูป

คำว่ากลาป (อ่านว่า กะ-หลาป หรือ กะ-ลา-ปะ) แปลว่า กลุ่ม หรือ หมวด, หมู่, คณะ, กลุ่ม ดังนั้นรูปที่ชื่อว่า กลาป ก็คือกลุ่มของรูปที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ที่มีอยู่ในร่างกายของคนสัตว์ทั้งหลาย เกิดมาจากสมุฏฐาน ๔ คือ เกิดจากกรรม จิต อุตฺ อาหาร

รูปกลาปมีลักษณะ ๓ ประการ คือ

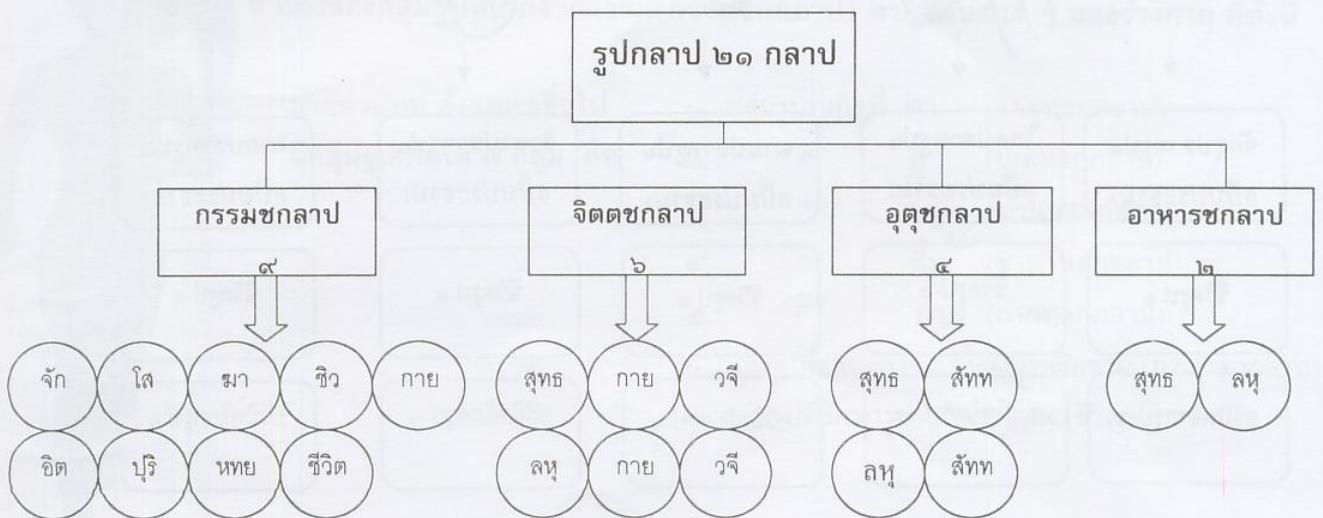
๑. เกิดพร้อมกัน
๒. ดับพร้อมกัน
๓. มีมหาภูตรูปเป็นที่อาศัยเกิด

รูปกลาป มีทั้งหมด ๒๑ กลาป และเกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔ มีดังนี้

แบ่งรูปกลาปตามสมุฏฐานของการเกิด

๑. รูปกลาปที่เกิดจาก	กรรม	เรียกว่า	กรรมชกลาป	มี	๙	กลาป
๒. รูปกลาปที่เกิดจาก	จิต	"	จิตตชกลาป	"	๖	"
๓. รูปกลาปที่เกิดจาก	อุตฺ	"	อุตฺชกลาป	"	๔	"
๔. รูปกลาปที่เกิดจาก	อาหาร	"	อาหารชกลาป	"	๒	"

ดูภาพสมมุติของรูปกลาปทั้ง ๒๑ กลุ่มรูป

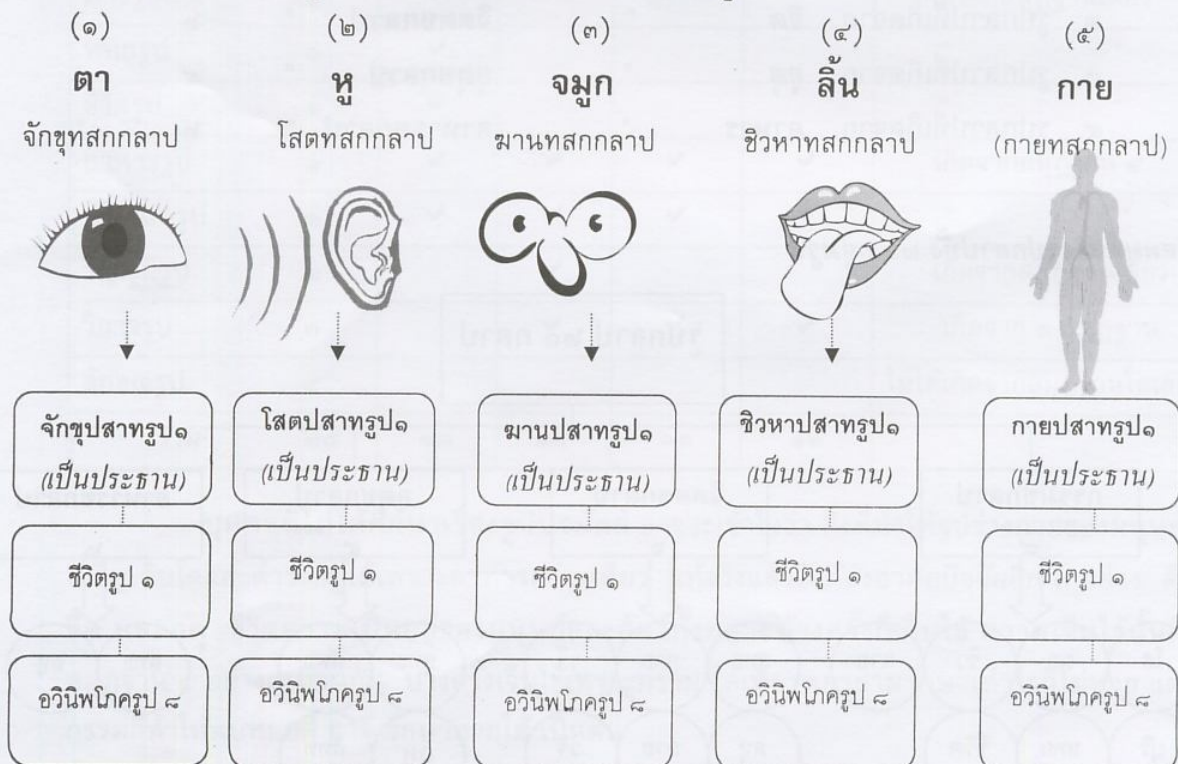

๑. กรรมชกกลาป

กรรมชกกลาป คือ กลุ่มรูปที่เกิดจากกรรม มนุษย์ เทวดา พรหม เกิดขึ้นจากกุศลกรรม ส่วนสัตว์
 ในอบายภูมิเกิดจากอกุศลกรรม กลุ่มรูปที่เกิดจากกรรมมี ๙ กลุ่ม คือ (กรรมชกกลาป อ่านว่า กัม-มะ-ชะ-กะ-
 กะ-หลาบ หรือ กัม-มะ-ชะ-กะ-กะ-ลา-ปะ)

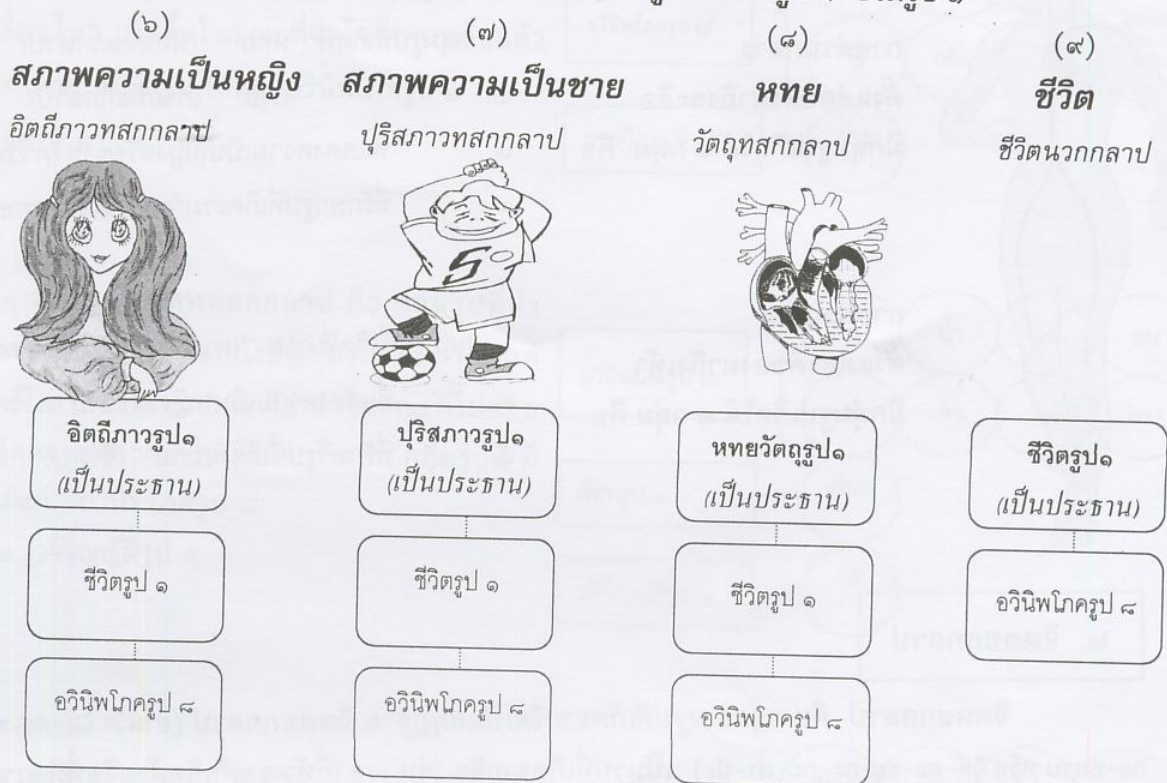
๑.๑	จักขุทสกกลาป	หมายถึง	กลาปที่มีจำนวนรูป	๑๐	มี	จักขุปสาท	เป็นประธาน
๑.๒	โสตทสกกลาป	หมายถึง	"	๑๐	มี	โสตปสาท	"
๑.๓	ฆานทสกกลาป	หมายถึง	"	๑๐	มี	ฆานปสาท	"
๑.๔	ชีวหาทสกกลาป	หมายถึง	"	๑๐	มี	ชีวหาปสาท	"
๑.๕	กายทสกกลาป	หมายถึง	"	๑๐	มี	กายปสาท	"
๑.๖	อิตถิภาวทสกกลาป	หมายถึง	"	๑๐	มี	อิตถิภาวรูป	"
๑.๗	ปุริสภาวทสกกลาป	หมายถึง	"	๑๐	มี	ปุริสภาวรูป	"
๑.๘	วัตถุทสกกลาป	หมายถึง	"	๑๐	มี	หทยวัตถุรูป	"
๑.๙	ซีวิตนวกกลาป	หมายถึง	"	๙	มี	ซีวิตรูป	"

ดูภาพสมมุติแสดงจำนวนรูปที่รวมเป็นกลาปหนึ่ง ๆ ใน ปสาทรูป ๕

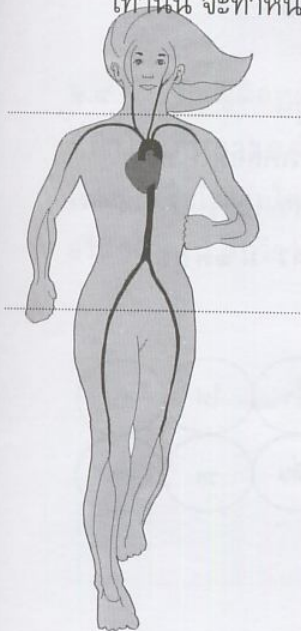

รูปภาพสมมุติแสดงจำนวนรูปที่รวมเป็นกลาปหนึ่ง ๆ ใน ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑

ที่ตั้งของกลุ่มรูปที่เกิดจากกรรม (กรรมชกกลาป)

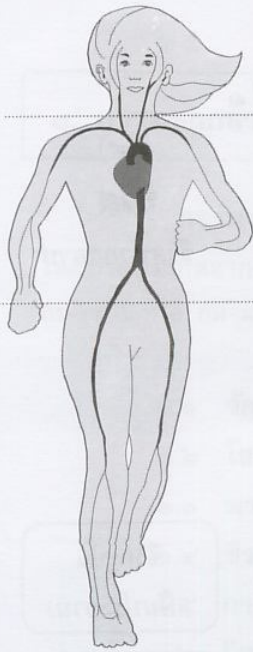
กรรมชกกลาปจะเกิดเป็นกลุ่ม ๆ อยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเพื่อทำหน้าที่ของตน โดยเฉพาะเท่านั้น เช่น จักขุทสกกลาป คือ กลุ่มรูปที่เกิดที่ตาทำหน้าที่เหมือนจอภาพสำหรับรับกระทบรูปรูปรามณ์ (สี) เท่านั้น จะทำหน้าที่อย่างอื่นไม่ได้ เช่น จะใช้ตาไปฟังเสียงแทนหูไม่ได้ เป็นต้น

ที่ตั้งของกลุ่มรูปที่เกิดจากกรรม(กรรมชกกลาป) ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย มีดังนี้

กายส่วนบน ตั้งแต่คอขึ้นไป
มีกลุ่มรูปเกิดได้ ๗ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มรูปที่เกิดที่ ตา (จักขุทสกกลาป)
๒. " หู (โสตทสกกลาป)
๓. " จมูก (ฆานทสกกลาป)
๔. " ลิ้น (ชีวนาทสกกลาป)
๕. " กาย (กายทสกกลาป)
๖. กลุ่มรูปที่แสดงความเป็นหญิงหรือชาย (ภาวรูปทสกกลาป)
๗. กลุ่มรูปที่รักษารูปที่เกิดร่วมกัน (ชีวิตนวกกลาป)

๑. กลุ่มรูปที่เกิดที่ หทัย (หทัยทสกกลาง)
 ๒. " " กาย (กายทสกกลาง)
 ๓. " ที่แสดงความเป็นหญิงหรือชาย (ภาวทสกกลาง)
 ๔. " ที่รักษารูปที่เกิดร่วมกัน (ชีวิตนวกกลาง)

๑. กลุ่มรูปที่เกิดที่ กาย (กายทสกกลาง)
 ๒. " ที่แสดงความเป็นหญิงหรือชาย (ภาวทสกกลาง)
 ๓. " ที่รักษารูปที่เกิดร่วมกัน (ชีวิตนวกกลาง)

๒. จิตตชกกลาง

จิตตชกกลาง คือ กลุ่มของรูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน **จิตตชกกลาง** (อ่านว่า จิต-ตะ-ชะ-กะ-กะ-หลาบ หรือ จิต-ตะ-ชะ-กะ-กะ-ลา-ปะ) เป็นรูปที่เกิดจากจิต เช่น เวลาที่หัวเราะก็เกิดด้วยจิตที่มีความยินดีพอใจ(โสมนัส) ความยินดีพอใจนั้นบางครั้งก็พอใจในกุศลจึงยิ้ม หัวเราะ บางครั้งก็พอใจในอกุศลก็ยิ้ม ก็ หัวเราะได้ เป็นต้น

รูปที่เกิดจากจิต หรือ จิตตชกกลาง มี ๖ กลุ่ม คือ

- ๒.๑ สุธัญญรูปกลาง คือ กลุ่มรูปพื้นฐาน มี ๘ รูป
- ๒.๒ กายวิญญูตตินวกกลาง คือ กลุ่มรูปที่ทำให้กายเคลื่อนไหว มี ๙ รูป
- ๒.๓ วจวิญญูตติสัททสกกลาง คือ กลุ่มรูปที่ทำให้เกิดการพูด มี ๑๐ รูป
- ๒.๔ ลหุตาทีเอกาทสกกลาง คือ กลุ่มรูปที่ทำให้เกิดความเบา มี ๑๑ รูป
- ๒.๕ กายวิญญูตติลหุตาทีทวาทสกกลาง คือ กลุ่มรูปที่ทำให้เกิดการคล่องตัวในการเคลื่อนไหวกาย มี ๑๒ รูป (อ่านว่า กา-ยะ-วิน-ยัต-ละ-หุ-ตา-ที-ทะ-วา-ทะ-สะ-กะ-กะ-ลา-ปะ)
- ๒.๖ วจวิญญูตติสัททลหุตาทีเตรสกกลาง คือ กลุ่มรูปที่ทำให้เกิดการพูดที่คล่องแคล่ว มี ๑๓ รูป

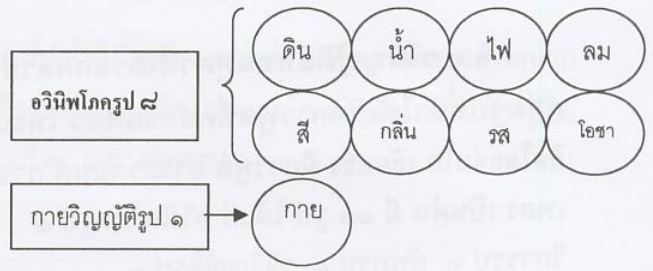
๒.๑ สุธัญญรูปกลาง กลุ่มรูปพื้นฐานมี ๘ รูป ถ้าเกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน จะเกิดในขณะจิตใจอ่อนเพลีย โดยที่ยังไม่พูดหรือเคลื่อนไหวกาย กลุ่มรูปนี้ ได้แก่ อวินิพโกรูป ๘

อวินิพโกรูป

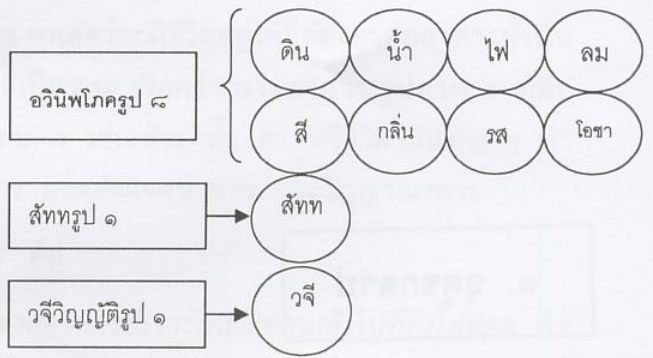

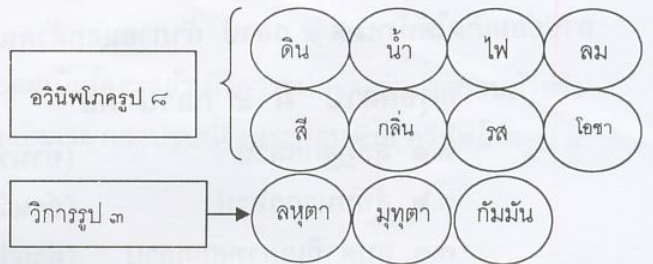
๒.๒ ภาวะวิญญูตินวกกกลาบ คือ กลุ่มรูปที่ทำให้
 ภาวะเคลื่อนไหว เกิดขึ้นในขณะที่จิตใจอ่อนเพลียแล้ว
 เคลื่อนไหวกาย มี ๙ รูป ได้แก่ อวินิปโกรูป ๘
 ภาวะวิญญูติรูป ๑

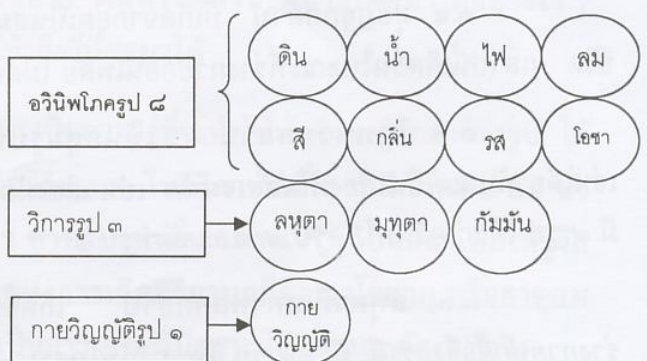
๒.๓ ภาวะวิญญูติสัททสกกลาบ คือ กลุ่มรูปที่ทำให้
 ภาวะการพูด มีการอ่านหนังสือ ร้องเพลง สวดมนต์
 เป็นต้น ที่ไม่เป็นไปตามปกติ คือ ทำในขณะที่ไม่ค่อย
 สบาย เกิดความท้อถอย ไม่เต็มใจ เป็นต้น กลุ่มรูปนี้มี
 ๑๐ รูป ได้แก่ อวินิปโกรูป ๘
 สัททรูป ๑ ภาวะวิญญูติรูป ๑

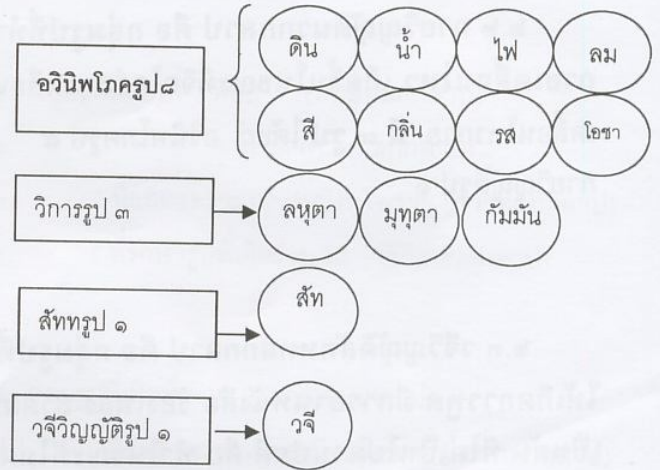
๒.๔ ภาวะวิญญูติลหุตาทสกกลาบ คือ กลุ่มรูปที่ทำให้
 ภาวะความเบา เป็นกลุ่มรูปที่เกิดขึ้นในขณะที่ไม่ได้มี
 ภาวะเคลื่อนไหว ไม่มีการพูด แต่ในขณะนั้น จิตมีความ
 สบายเข้มแข็งดี หน้าตาแจ่มใสขึ้นบาน กลุ่มรูปนี้มี ๑๑
 รูป ได้แก่ อวินิปโกรูป ๘ ภาวะวิญญูติรูป ๓

๒.๕ ภาวะวิญญูติลหุตาทิวาทสกกลาบ คือ กลุ่มรูป
 ที่ทำให้เกิดการคล่องตัวในการเคลื่อนไหวกาย
 ในขณะที่จิตใจแจ่มใส เข้มแข็ง มี ๑๒ รูป ได้แก่
 อวินิปโกรูป ๘ ภาวะวิญญูติรูป ๓ ภาวะวิญญูติรูป ๑

๒.๖ **วจีวิญญัติสัททหตุตาทีเตรสกกลาป** คือ กลุ่มรูปที่ทำให้เกิดการพูดที่คล่องแคล่ว ในขณะที่จิตใจแจ่มใส เข้มแข็ง มีการพูด การสวดมนต์ การร้องเพลง เป็นต้น มี ๑๓ รูป ได้แก่ อวินิพโกครูป ๘ วิการรูป ๓ สัททรูป ๑ วจีวิญญัติรูป ๑

๓. อุดุชกกลาป

อุดุชกกลาป คือ กลุ่มของรูปที่เกิดมาจากอุดุเป็นสมมุติฐาน อุดุ คือ ความเย็น และความร้อน เกิดได้ทั้งภายในร่างกายและภายนอกร่างกาย คือเกิดได้ทั้งในสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ถ้าในสิ่งที่มีชีวิตอุดุชกกลาปย่อมเกิดได้ทั้งหมด ๔ กลาป ถ้าภายนอกตัวคนสัตว์จะเกิดได้เพียง ๒ กลาปเท่านั้น

อุดุชกกลาป มี ๔ กลาป คือ

- ๓.๑ สุธัญญกกลาป (อ่านว่า สุ-ทัต-ทะ-กะ-กะ-หลาป)
- ๓.๒ สัทททวกกกลาป (อ่านว่า สัต-ทะ-นะ-วะ-กะ-กะ-หลาป)
- ๓.๓ ลหุตตาทีเอกาทสกกลาป (อ่านว่า ละ-หุ-ตา-ที-เอ-กา-ทะ-สะ-กะ-กะ-หลาป)
- ๓.๔ สัททหตุตาทีทวาทสกกลาป (อ่านว่า สัต-ทะ-ละ-หุ-ตา-ที-ทะ-วา-ทะ-สะ-กะ-กะ-หลาป)

๓.๑ **สุธัญญกกลาป** ที่เกิดจากอุดุเป็นสมมุติฐานเป็นพื้นฐานของรูปทั้งหมด ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต กลาปนี้เกิดขึ้นในขณะที่ร่างกายอ่อนเพลีย ไม่สบาย เป็นต้น มี ๘ รูป ได้แก่ อวินิพโกครูป ๘

๓.๒ **สัทททวกกกลาป** เป็นกลุ่มรูปที่ทำให้เกิดเสียง เกิดขึ้นได้ทั้งภายในและภายนอก เช่นเดียวกัน แต่เป็นเสียงที่ไม่ชัดเจนนัก เช่น เสียงทอกร้อง เสียงกรน หรือเสียงลมพัด เสียงฟ้าร้อง เป็นต้น มี ๙ รูป ได้แก่ อวินิพโกครูป ๘ และ สัททรูป ๑

๓.๓ **ลหุตตาทีเอกาทสกกลาป** เกิดขึ้นได้เฉพาะในสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้น เกิดขึ้นได้ ในขณะที่มีร่างกายปกติแข็งแรงดี มี ๑๑ รูป คือ อวินิพโกครูป ๘ และ วิการรูป ๓

๓.๔ สัททหตุตาทิวาทสกกลาป เป็นกลุ่มรูปที่ทำให้เกิดเสียง ตามข้อ ๒ คือ กลุ่มของสัททหตุทกกลาป แต่เป็นเสียงที่ตั้งออกมาชัดเจน เช่น เสียงกรน เสียงท้อร้อง เสียงลมหายใจ เป็นต้น เป็นเสียงที่ไม่เกี่ยวกับการพูด มี ๑๔ รูป ได้แก่ อวินิพโกครูป ๘ วิการรูป ๓ และ สัททรูป ๑

๔. อาหารชกลาป

อาหารชกลาป คือ กลุ่มรูปที่เกิดจากอาหาร คนสัตว์จะมีชีวิตอยู่ได้ก็ต้องอาศัยอาหารทั้งนั้น อาหารมีทั้งชนิดที่เป็นรูปเรียกว่า รูปอาหาร และอาหารที่เป็นนาม เรียกว่า นามอาหาร รูปอาหาร ก็คืออาหารที่เรารับประทานเข้าไปเป็นคำ ๆ เรียกว่า กพพีการาหาร เช่น ข้าว น้ำ ยา หรือวิตามินต่าง ๆ ทำให้ร่างกายเจริญเติบโตได้ นามอาหาร มี ๓ คือ ผัสสาหาร มโนสัณเจตนาหาร และวิญญาณาหาร

รูปอาหารเมื่อจัดเป็นกลาปแล้ว ได้ ๒ กลาป คือ

๔.๑ สุธัญญุกกลาป คือ กลุ่มของรูปที่เกิดจากอาหารที่เรารับประทานเข้าไปที่ยังไม่ย่อย ทำให้เกิดการอืดอัดหรือวงซิมไม่กระปรี้กระเปร่า เนื่องจากยัง ไม่มีวิการรูป ๓ คือ รูปเบา รูปอ่อน หรือรูปที่ควรแก่การงานเกิดร่วมด้วย ยังไม่เกิดความคล่องตัวที่จะทำงานให้เกิดมีประสิทธิภาพขึ้น กลาปรูปนี้มีเพียง ๘ รูปเท่านั้น คือ อวินิพโกครูป ๘

๔.๒ สหตุตาทิวาทสกกลาป คือ อาหารที่ย่อยเป็นโอชะแล้ว มีวิการรูป ๓ เข้าประกอบด้วยจึงนำเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทำให้ร่างกายเจริญเติบโตแข็งแรง กลาปรูปนี้จึงประกอบด้วย อวินิพโกครูป ๘ และวิการรูป ๓

สรุป การศึกษาเรื่องรูปกลาป จะทำให้เราทราบถึงกลุ่มรูปที่เกิดมาแล้วว่ามีเหตุหรือสมุฏฐานแห่งการเกิดทั้งสิ้น จะได้ทำลายความสงสัยว่า คนหรือสัตว์ทั้งหลายเกิดมาได้อย่างไร ? พรหมสร้างให้เกิดมาหรือ ? ตลอดจนเป็นความรู้ให้เข้าถึงวิปัสสนาได้

รูปทั้ง ๒๘ ที่ได้ศึกษาผ่านไปแล้วโดยนัยต่าง ๆ เป็นความรู้ที่จะทำให้ให้นักศึกษารู้จักคำว่า "รูป" ได้อย่างละเอียดถูกต้อง จะได้ไม่หลงเข้าใจผิดระหว่างรูปกับอริยาบถ ในอริยาบถต่าง ๆ มีการเดิน ยืน นั่งนอน เป็นต้นนั้น ไม่ใช่รูปเพราะเป็นเพียงกิริยา อากาโร ทำทาง เท่านั้น การเจริญวิปัสสนาเพื่อให้รู้จักนามและรูป ต้องรู้เหตุแห่งการเกิดอริยาบถ ซึ่งเหตุแห่งการเกิดอริยาบถก็คือ วาโยธาตุ หรือธาตุลมนั่นเอง ถ้านักศึกษาพิจารณาได้อย่างถูกต้องอย่างนี้ก็เป็นการเจริญวิปัสสนาได้อย่างถูกต้องแท้จริง

นัยที่ ๕

รูปวัตติกมณัย

แสดงการเกิดดับของรูป ๒๘

รูปวัตติกมณัย เป็นการแสดงการเกิด-ดับของรูป ๒๘ ของสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งธรรมดาของรูปนามขันธ ๕ ย่อมมีความไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่ใช่ตัวตนที่จะบังคับบัญชาให้คงสภาพเดิมอยู่ได้ คือ ตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ ดังนั้นรูปร่างกายของคน สัตว์ ย่อมจะต้องมีการเกิด-ดับในหมวดนี้ท่านจึงแสดงความเกิดดับของรูปไว้ ๓ นัย คือ

๑. ตามนัยแห่งภูมิ แสดงการเกิด-ดับของรูปที่เกิดขึ้นในภูมิต่าง ๆ
๒. ตามนัยแห่งกาล แสดงการเกิด-ดับของรูปที่เกิดขึ้นในกาลต่าง ๆ
๓. ตามนัยแห่งกำเนิด การเกิด-ดับของรูปตามประเภทแห่งการเกิด

๑. ตามนัยแห่งภูมิ

รูป ๒๘ มี ดิน น้ำ ไฟ ลม จักขุ โสตะ ชานะ ชิวหา กายะ เป็นต้นนั้น ในแต่ละภูมิก็มีรูปเกิดได้จำนวนไม่เท่ากัน ต่อไปจะศึกษาเรื่องภูมิใดจะมีรูปเกิดได้เท่าไร อะไรบ้าง

๑.๑ ใน ๓๑ ภูมิ มีรูปเกิดได้อย่างไร ภูมิอันเป็นที่เกิดของสัตว์ทั้งหลายมีทั้งหมด ๓๑ ภูมิ แบ่งเป็น ๑. กามภูมิ ๒. รูปภูมิ ๓. อรูปภูมิ

๑.๑.๑ กามภูมิ มี ๑๑ ภูมิ กามภูมิเป็นภูมิที่เกิดของสัตว์ทั้งหลาย คือ มนุषย์ เทวดา สัตว์ดิรัจฉาน ตลอดจนสัตว์นรก (เรื่องภูมิจะศึกษาโดยละเอียดในบทเรียนชุดที่ ๖) มีรูปทั้ง ๒๘ เกิดได้ แต่ถ้าเกิดเป็นหญิงก็เว้นปฐิสภาวะรูป ถ้าเกิดเป็นชายก็เว้นอิตถิภาวะรูป ส่วนในคนที่พิการแต่กำเนิด เช่น ตาบอด ฯลฯ ก็จะไม่มีการเกิดรูป

๑.๑.๒ รูปภูมิ มี ๑๖ ภูมิ แบ่งเป็นภูมิที่รูปขันธและนามขันธ มี ๑๕ ภูมิ ภูมิที่มีแต่รูปอย่างเดียวมี ๑ คือ อสัณฺณสัตฺตพรหมภูมิ ในรูปภูมินั้นจะมีรูปเกิดได้ ๒๓ รูป (เว้น ชานะ ชิวหา กายะ และ ภาวะรูปทั้ง ๒) ในอัสัณฺณสัตฺตพรหมภูมิ ๑ จะมีรูปเกิดได้เพียง ๑๗ รูป (เว้นปสาทรูปทั้ง ๕ สัททรูป ๑ ภาวะรูป ๒ หทยรูป ๑ วิญญูติรูป ๒)

๑.๑.๓ อรูปภูมิ มี ๔ ภูมิ เป็นภูมิที่ไม่มีรูปมีแต่นามเท่านั้น ด้วยอำนาจของปัญจขันธ์ที่ไม่ปรารถนาจะมีรูป รูปจึงเกิดขึ้นไม่ได้

ดูแผนภูมิประกอบ

แสดงการเกิด-ดับของรูปในภูมิต่าง ๆ ๓๑ ภูมิ

ในกามภูมิ ๑๑

อบายภูมิ ๔	}	นรก
		เปรต
		อสุรกาย
		เดรัจฉาน
กามศุคติภูมิ ๗	}	มนุษย์ ๑
		เทวภูมิ ๖
รูป ๒๘ เกิดได้หมด		

ในรูปภูมิ ๑๕

ปฐมฌานภูมิ ๓	}	ทุติยฌานภูมิ ๓
		ตติยฌานภูมิ ๓
จตุตถฌานภูมิ ๖	}	สุทธาวาสภูมิ ๕
		เวฬุวันภูมิ ๑
รูปเกิดได้ ๒๓ รูป		
เกิดไม่ได้ ๕ รูป		
(เวณชานปสาท ๑ ชิวหาปสาท ๑		
กายปสาท ๑ ภาวรูป ๒)		

อสังขยัตตภูมิ ๑

รูปเกิดได้เพียง ๑๗ รูป เท่านั้น คือ	
อวินิพโกครูป ๘	
ชีวิตรูป ๑	
ปริจเฉทรูป ๑	
วิการรูป ๓	
ลักษณะรูป ๔	

อรูปภูมิ ๔

ไม่มีรูปเกิด

ในภูมิต่าง ๆ รูปเกิดจากสมุฏฐานใดบ้าง

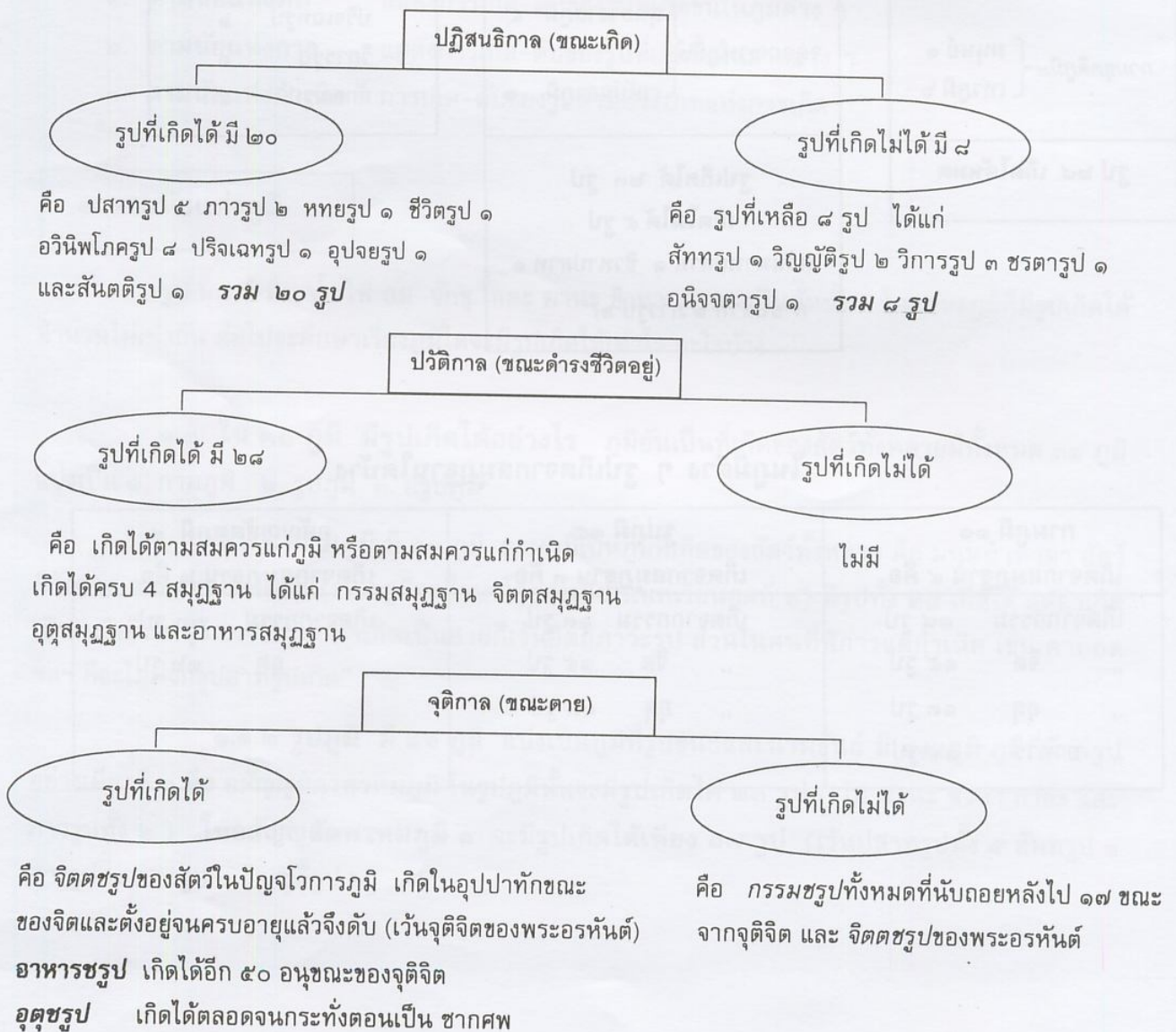
กามภูมิ ๑๑ เกิดจากสมุฏฐาน ๔ คือ	รูปภูมิ ๑๕ เกิดจากสมุฏฐาน ๓ คือ	อสังขยัตตภูมิ ๑ เกิดจากสมุฏฐาน ๒ คือ
เกิดจากกรรม ๑๘ รูป	เกิดจากกรรม ๑๓ รูป	เกิดจากกรรม ๑๐ รูป
„ จิต ๑๕ รูป	„ จิต ๑๕ รูป	„ อุตฺ ๑๒ รูป
„ อุตฺ ๑๓ รูป	„ อุตฺ ๑๓ รูป	
„ อาหาร ๑๒ รูป		

๒. ตามนัยแห่งกาล

โดยนัยแห่งกาล เป็นการแสดงการเกิด-ดับของรูป ๒๘ ตามกาลว่ากาลใดมีรูปเกิดได้ และกาลใดรูปเกิดไม่ได้ คำว่า "กาล" มี ๓ กาล คือ

๑. ปฏิสนธิกาล หมายถึง เวลาที่นาม-รูป เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในภพใหม่
๒. ปวัตติกาล หมายถึง เวลาที่นาม-รูป มีชีวิตดำเนินไปในชาติหนึ่ง ๆ
๓. จุตติกาล หมายถึง เวลาที่นาม-รูป ตายจากภพชาติหนึ่ง ๆ

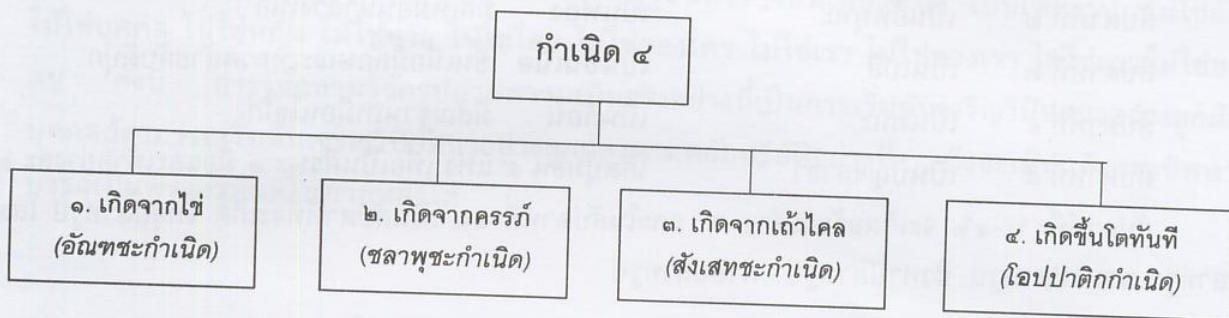
ในกาลทั้ง ๓ มีรูปเกิดได้อย่างไร

๓. ตามนัยแห่งกำเนิด

ในบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในภูมิทั้ง ๓๑ ภูมิ จะมีลักษณะการเกิดได้ ๔ อย่าง คือ ๑) อัญชชะกำเนิด ๒) ชลาพุชะกำเนิด ๓) สังเสทชะกำเนิด ๔) โอบปาติกกำเนิด ในกำเนิดทั้ง ๔ ยังสามารถจัดกลุ่มการเกิดได้อีก ๒ แบบ คือ เอาแบบที่ ๑ และ ๒ รวมกัน เรียกว่า **คัพภไสยยกกำเนิด** (อ่านว่า คับ-พะ-ไส-ยะ-กะ-กำ-เนิด) หมายถึงสัตว์ที่ต้องอาศัยกรรมมารดาเกิด ส่วนสังเสทชะกำเนิดและโอบปาติกกำเนิดทั้งสองนี้ไม่ต้องอาศัยกรรมมารดาเกิด

๑. เกิดจากไข่ เรียกว่า **อัญชชะกำเนิด** ได้แก่ ไก่ นก จิ้งจก ตู๊กแก และงู เป็นต้น
๒. เกิดจากกรรม เรียกว่า **ชลาพุชะกำเนิด** ได้แก่ พวกที่อาศัยเกิดจากกรรมมารดาและคลอดออกมาเป็นตัวหรือทารกเล็ก ๆ แล้วค่อยเจริญเติบโตมาตามลำดับได้แก่ มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน เทวดาชั้นต่ำบางพวก เป็นต้น
๓. เกิดจากเถ้าโคล เรียกว่า **สังเสทชะกำเนิด** การเกิดชนิดนี้ไม่ต้องอาศัยบิดามารดา คือ จะอาศัยเถ้าโคลหรือยางเหนียวที่ชุ่มชื้นมีอุณหภูมิเหมาะสมเป็นที่อาศัยเกิดของสัตว์ชนิดนี้ เช่น หนอนในปลาเน่า มอดในข้าวสาร เป็นต้น มนุษย์ที่เกิดจากดอกไม้ ต้นไม้ ผลไม้ เช่น นางจัญจมานวิกา เกิดจากต้นมะขาม นางเวฬุวดี เกิดจากต้นไผ่ นางปทุมวดี เกิดจากดอกบัว เป็นต้น
๔. เกิดขึ้นมาโตทันที เรียกว่า **โอบปาติกกำเนิด** คือ เกิดแล้วโตทันที ไม่ต้องอาศัยกรรมมารดา หรือที่ขึ้นและแต่อย่างใด แต่อาศัยอดีตกรรมอย่างเดียว โดยการผุดเกิดขึ้นมีรูปร่างใหญ่โตทันที ได้แก่ เทวดา เปรต อสุรกาย มนุษย์ต้นกัป เป็นต้น

ปฏิสนธิวิญญานจะเกิดในครรภ์มารดาได้นั้นต้องประกอบด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน
๒. มารดาอยู่ในวัยมีประจำเดือน
๓. มีปฏิสนธิวิญญานมาเกิด

เมื่อวิญญานปฏิสนธิในครรภ์มารดาแล้ว รูปต่าง ๆ จะเกิดขึ้นเจริญตามลำดับดังนี้ คือ

สัปดาห์แรก	เป็นกลละ	มีลักษณะ	เป็นหยาดน้ำใสเหมือนน้ำมันงา มีปริมาณเท่ากับ หยาดน้ำมันที่ติดอยู่ที่ปลายขนจามรีที่สลัดแล้ว ๗ ครั้ง
สัปดาห์ที่ ๒	เป็นอัมพุทะ	"	เป็นฟอง มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ
สัปดาห์ที่ ๓	เป็นเปลี	"	เป็นชั้นเนื้อ ชั้นเนื้อมีลักษณะเหลวคล้ายกับดีบุก
สัปดาห์ที่ ๔	เป็นขณะ	"	เป็นก้อน มีสีฐานเหมือนไข่ไก่
สัปดาห์ที่ ๕	เป็นปัญจสาขา	"	เกิดปุ่มขึ้น ๕ แห่ง เพื่อเป็นศีรษะ ๑ มือและเท้าอย่างละ ๒

สัปดาห์ที่ ๖-๔๒ จะเกิดอวัยวะต่าง ๆ และในสัปดาห์ที่ ๑๑ เป็นสัปดาห์ที่จะเกิด จักขุปสาทรูป โสตปสาทรูป ฆานะปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป

ทารกที่อยู่ในครรภ์มารดา จะมีสายสะดือของทารกติดกับแผ่นท้องของมารดา สายสะดือจะมีลักษณะเป็นรูเหมือนก้านบัว เมื่อมารดาบริโภคอาหารเข้าไปแล้ว สารอาหารจะไปเลี้ยงทารกทางสายสะดือ จนกระทั่งทารกมีอายุ ๑๐ เดือน จึงคลอดออกมา

หมายเหตุ ๑ เดือน นับตามปีจันทรคติ มี ๒๘ วัน **ทารกอายุ ๑๐ เดือน** เท่ากับ ๒๘๐ วัน
แต่ในปัจจุบัน ๑ เดือน นับตามปีสุริยคติ มี ๓๐ วัน ในปัจจุบันจึงนับว่าทารกจะอยู่ในครรภ์มารดาประมาณ ๙ เดือนหรือกว่านั้น โดยทางแพทย์จะนับจำนวนวันเท่ากับจำนวนวันทางจันทรคติ คือ ๒๘๐ วันเช่นกัน

สรุป เรื่องรูปปรมัตถ์ที่ได้แสดงมาแล้วโดยนัยทั้ง ๕ นั้น เพื่อประโยชน์ในการพิจารณารูปทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับสัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์ เทวดา พรหม เป็นอย่างไร ? มีอะไรบ้าง ? ความรู้ที่ละเอียดลึกซึ้งอย่างนี้ได้ก็ด้วยพระสัพพัญญุตญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วพระองค์ทรงแสดงความจริงอย่างนี้แก่สาวก สาวกจึงนำมาสั่งสอนต่อไป

นักศึกษาเมื่อได้ศึกษาเรื่องจิต เจตสิก และรูป มาแล้ว ก็ควรนำประโยชน์จากการศึกษาไปพิจารณา เพื่อหยั่งลงสู่การปฏิบัติเพื่อให้ปัญญาเกิดขึ้นได้ โดยการพิจารณาตามความเป็นจริงของนาม (คือจิตและเจตสิก) และพิจารณาตามความเป็นจริงของรูป คือ รูปทั้ง ๒๘ ว่าอะไรคือรูป อะไรคือนาม

เมื่อพิจารณาลักษณะของนามและรูปโดยความเป็นจริงได้บ่อย ๆ ปัญญาก็จะเกิดขึ้น โดยพิจารณาถึงรูปอย่างถูกต้อง พิจารณาเห็นจิตที่รู้อุปาทานนั้นว่า เป็นเพียงนาม เป็นเพียงรูป ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่หญิง ไม่ใช่ชาย ไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใคร ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตน ไม่ใช่ของตน ดังนี้ การรู้จักนามรู้จักรูปตามความเป็นจริงอย่างนี้เป็นการเริ่มต้นเจริญวิปัสสนาอย่างถูกต้อง บุคคลผู้สามารถเริ่มต้นเจริญวิปัสสนาอย่างถูกต้องตามหลักปริยัติอย่างนี้ จึงจะเห็นแจ้งพระนิพพาน บรรลุเป็นพระอรหันต์ในภายหลังได้

***** จบ เรื่องรูปปรมัตถ์ *****

นิพพานปรมาัตถ์

นิพพานเป็นโลกุตตรธรรม เป็นธรรมที่เหนือโลก เป็นธรรมที่ออกจากตัณหา ที่เป็นเครื่องร้อยรัดสัตว์ทั้งหลายให้วนเวียนเกิดตายอยู่ในสังสารวัฏไม่จบไม่สิ้น

นิพพานเมื่อว่าโดยสภาวะลักษณะแล้ว มีอย่างเดียวได้แก่ สันติลักษณะ คือ ความสงบจากกิเลส และขันธทั้งหลาย นอกจากนี้นิพพานยังมีอีกหลายนัย กล่าวคือ นิพพาน มี ๒ นัยก็มี นิพพานมี ๓ นัยก็มี

นิพพานเมื่อกล่าวโดย ๒ นัย คือ

๑. สอุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ยังมีขันธเหลืออยู่ (ได้แก่ พระอรหันต์ที่บรรลุนิพพานแล้ว แต่ยังมีชีวิตอยู่)
๒. อนุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ไม่มีขันธเหลืออยู่ (ได้แก่ พระอรหันต์ที่บรรลุนิพพานแล้ว และดับขันธทั้งหลายหมดสิ้นแล้ว)

นิพพานเมื่อกล่าวโดย ๓ นัย คือ

๑. สุญญตนิพพาน
๒. อนิมิตตนิพพาน
๓. อัปณิหิตนิพพาน

๑. สุญญตนิพพาน

คือพระนิพพานของบุคคลที่เจริญวิปัสสนาโดยเห็นสังขารทั้งหลายโดยความเป็นอนัตตา มรรคจิตเกิดขึ้นมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ การเข้าถึงพระนิพพานอย่างนี้ชื่อว่า สุญญตนิพพาน

สุญญตนิพพาน คือ ธรรมที่ว่างจากกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

๒. อนิมิตตนิพพาน

คือพระนิพพานของบุคคลที่เจริญวิปัสสนาโดยเห็นสังขารทั้งหลายโดยความเป็นของไม่เที่ยง แล้วมรรคจิตเกิดขึ้นมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ การเข้าถึงพระนิพพานอย่างนี้ชื่อว่า อนิมิตตนิพพาน

อนิมิตตนิพพาน คือ การไม่มีนิมิตเครื่องหมายแห่งกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

๓. อัปป์ณิหิตนิพพาน

คือพระนิพพานของบุคคลที่เจริญวิปัสสนาโดยเห็นสังขารทั้งหลายโดยความเป็นทุกข์แล้วมรรค
จิตเกิดขึ้นมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ การเข้าถึงพระนิพพานอย่างนี้ชื่อว่า อัปป์ณิหิตนิพพาน

อัปป์ณิหิตนิพพาน คือ การไม่มีที่ตั้งแห่งกิเลส มี ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

พระนิพพานเป็นปรมัตถสัจจะ คือ เป็นธรรมชาติที่มีความจริง ส่วนบัญญัติธรรมนั้นเป็นเพียง
สมมุติสัจจะเท่านั้น สมมุติว่าเป็นนาย ก. นางสาว ข. สมมุติว่า นก หงู หมู แมว ซึ่งโดยปรมัตถ์แล้ว สัตว์
บุคคลไม่มี มีเพียงนามธรรม คือ จิตและเจตสิก มีแต่เพียงรูปธรรม คือ รูป ๒๘ เท่านั้น ซึ่งทั้งนามและรูปไม่
เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแตกดับ ปรวนแปรไป แต่นิพพานเป็นธรรมที่เที่ยงมั่นคง ไม่แตกดับ นิพพานเป็นที่
สิ้นสุดแห่งการเวียนตายเวียนเกิด

ปุถุชนจะรู้จักนิพพานได้อย่างไร ? ก็ถ้ายกปุถุชนจะรู้พระนิพพานได้ก็โดยการอนุমান หรือ การ
คาดคะเนเอาตามหลักเหตุผลว่า ปัญญาที่มีสังขตธรรมเป็นอารมณ์สามารถมีอยู่ได้ ปัญญาที่มีบัญญัติ
ธรรมเป็นอารมณ์ก็สามารถมีอยู่ได้ แต่ปัญญาเหล่านั้นที่มีอยู่ยังไม่สามารถตัดกิเลสทั้งหลายให้เด็ดขาด
ราบคาบได้ (โดยสมุจเฉท) ฉะนั้นธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งตรงกันข้ามกับสังขตธรรมและบัญญัติธรรม อัน
เป็นอารมณ์แห่งมรรคญาณและผลญาณ ชื่อว่า นิพพานคงมีอยู่ เราเหล่ากัลยาณปุถุชน คงจะรู้จักพระ
นิพพานได้โดยการอนุমানเอาอย่างนี้ ยังไม่สามารถรู้จักของจริงได้ ต่อเมื่อวิปัสสนาแก่กล้าจนเกิดมรรคและ
ผลแล้วนั้นแหละจึงจะรู้จักพระนิพพานจริง ๆ

***** จบ นิพพานปรมัตถ์ *****

จบบทเรียนพระอภิธรรมทางไปรษณีย์ ชุดที่ ๕ ตอนที่ ๒

ปรับปรุงครั้งที่ ๑ : ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

ปรับปรุงครั้งที่ ๒ : ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๔๘

ต่อไปเป็นบทเรียนชุดที่ ๖ ตอนที่ ๑ ความรู้เรื่องชีวิต

*****

เรียนพระอภิธรรมทาง internet ได้ที่ [http : // www.buddhism-online.org](http://www.buddhism-online.org)

e-mail : ellearn@mcu.ac.th

นักศึกษาพระอภิธรรมทางไปรษณีย์ ที่มีข้อสงสัยในเนื้อหาบทเรียน

ท่านสามารถเขียนจดหมาย โทรศัพท์ หรือมาสอบถามด้วยตนเอง ได้ที่ อาจารย์ทองสุข ทองกระจ่าง
มูลนิธิเผยแผ่พระสัทธรรม เลขที่ ๕/๑๐๘ ซอยบรมราชชนนี ๑๓ (ใกล้กับห้างเซ็นทรัลปิ่นเกล้า)

ถนนบรมราชชนนี แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กทม. ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๔-๕๐๙๑-๒ ต่อ ๑๑, ๑๒, ๑๕ หรือ ๐-๙๑๔๐-๒๔๐๐ FAX : ๐-๒๘๘๔-๕๐๙๐

ขอเชิญสอบถามปัญหาธรรมะและฟังบรรยายธรรมทุกวันพุธ

โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ณ มูลนิธิเผยแผ่พระสัทธรรม

- ทุกวันพุธ เวลา ๙.๐๐ – ๑๑.๓๐ น. ตอบปัญหาพระอภิธรรม และบรรยายพระอภิธรรม
โดย พระครูธรรมธรไพรัช วรโท และพระอาจารย์ทวี เกตุธมฺโม
อาจารย์สอนพระอภิธรรมจากอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น. บรรยายแนวทางการปฏิบัติธรรมจากมหาสติปัญญาฐานสูตร
โดย อาจารย์จรัญญ ธรรมดา
อาจารย์ฝ่ายวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านที่มีความสนใจเข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางไกล

รับสมัครทั้งพระ แม่ชี ภราวาส

สำหรับภราวาส : คุณวุฒิ ข้าราชการบำนาญ ที่ยังมีไฟในการทำงาน หรือบุคคลทั่วไป ที่มีความสามารถดังต่อไปนี้ :
บันทึกข้อมูลคอมพิวเตอร์ พิสูจน์อักษร ออกแบบหนังสือ จัดเอกสารส่งไปรษณีย์

*****

ท่านที่มีศรัทธาจะเป็น ผู้อุปถัมภ์ค่าพิมพ์ ชุดบทเรียนพระอภิธรรมทางไปรษณีย์

กรุณาติดต่อ อาจารย์ทองสุข ทองกระจ่าง

มูลนิธิเผยแผ่พระสัทธรรม ตู้ปณ.๒๘ ปณฝ. หน้าพระลาน กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๒

โทร. ๐๒-๘๘๔-๕๐๙๑ ต่อ ๑๑, ๑๕, ๑๖ หรือ ๐๙-๑๔๐-๒๔๐๐